

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Liber primus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

dicendum putasti, quoniam de religione leges proposueras: faciendum tibi est, ut magistratibus lege constitutis, de potestate, tum de jure disputes. M. Faciam breviter, si consequi potero: nam pluribus verbis scripsit ad patrem

tuum M. Junius Sodalis, peritè, meo quidem iudicio, & diligenter. At de jure naturæ cogitare per nos, atque dicere debemus de jure populi R., quæ relictæ sunt: & tradita. A. Sic profectò cenfeo: & id ipsum, quod dicis, expecto.

1. *Si de jure naturæ cogitare per nos atque dicere.* Excedit ista hæc Turn. lectio an à libris sit, nescio. an quandoquidem ex ipsissimis ve-

stigiis vulgata leetio eruta est: habet hæc sedes ejecta vulgari impioissimæ: at de jure naturæ cogitari per nos & qua dicere debemus.

M. TVLLII CICERONIS

DE

OFFICIIS,

AD

MARCUM FILIUM,

LIBER PRIMUS.

UAM QUAM TE, Marce fili, annum jam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis, institutisque philosophiæ, propter summam & doctoris auctoritatem, & urbis, quorum alter te scientia augere potest altera exemplis: tamen, ut ipse ad meam utilitatem semper eum Græcis Latina conjunxi, neque id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci: idem tibi cenfeo faciendum, ut par sis in utriusque orationis facultate. Quam quidem ad rem, nos, (ut videmur) magnum attulimus adjumentum hominibus nostris, ut non modo Græcæ litterarum rudes, sed etiam docti, aliquantum se arbitrentur adeptos. *Et ad dicendum, & ad judicandum.* Quamobrem discere tu quidem à principe hujus ætatis philosophorum, & discere, quamdiu voles: tandem autem velle debebis, quoad te, quantum proficias, non parnerebit. Sed tamen nostra legens, non multum à Paripatericis diffidentia: quoniam utriusque, & Socratici & Platonici esse volumus: de rebus ipsis utere tuo iudicio: nihil enim impedio: orationem autem Latinam profectò legendis nostris efficias pleniorum. Nec vero arroganter hoc dictum existimari velim. Nam philosophandi scientiam concelebens multis: quod est oratoris proprium, aptè, distinctè, ornateque dicere, quoniam in eo studio ætatem consumis, si id mihi iustissimo, video id *meo jure* quodam modo vendicare. Quamobrem magnopere te hortor, mi Cicero, ut non solum orationes meas, sed hos etiam de philosophia libros, qui jam se illis serè æquarunt, studiosè legas. Vis enim dicendi major est in illis: sed hoc quoque contentum est æquabile, & temporatum orationis genus. Et id quidem nemini video Græcorum adhuc contigisse, ut

idem utroque in genere laboraret, sequereturque & illud forense dicendi, & hoc quietum disputandi genus: nisi forte Demetrius Phalereus in hoc numero haberi potest, disputator subtilis, orator parum vehemens, dulcis tamen; ut Theophrasti discipulum possis agnoscere. Nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum sit iudicium: utrumque certè secuti sumus. Equidem & Platonem existimo, & si genus forense dicendi tractare voluisset, gravissime, & copiosissime potuisse dicere: & Demosthenem, si illa, quæ à Platone didicerat, tenuisset, & pronunciare voluisset, orno è splendideque facere potuisse. Eodemque modo de Aristotele, & Hecrate iudico: quorum uterque suo studio delectatus, contempsit aliter. *Sed cum statuissem aliquid hoc tempore ad te scribere, & multa posthac, ab eo ordini volui maxime, quod & ætati tuæ esset aptissimum, & & auctoritati meæ.* Nam cum multa sint in philosophia & gravia & utilia, accuratè, copioseque à philosophis disputata, latissimè patere videntur ea, quæ de officiis tradita ab illis, & præcepta sunt. NULLA enim vitæ pars, neque publicis, neque privatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare officio potest: in eoque colendo sua vitæ est honestas omnis, & in negligendo turpitudine. Atque hæc quidem questio communis est omnium philosophorum, quis est enim, qui nullis officiis præceptis tradendi, philosophum se pudeat dicere? Sed sunt nonnulla disciplina, quæ propositis bonorum, & malorum finibus, & officium omne pervertunt, nam qui summum bonum instituit, ut nihil habeat cum virtute conjunctum; idque suis commodis non honestate metitur: hic si sibi ipse consentiat, non interdum naturæ bonitate vincatur, neque amicitiam colere possit, nec iusti-

1. *Idem tibi cenfeo faciendum.* Malebat Gulelmus *idem*, secutus fidem Suffridi Petrii, qui ita in mss. suis reperisse testatus est: at Lambinus præponebat *item*, nos ad hæc nos vulgato, dum nascatur Dictator aliquis legum factus, à quo doceamur: verum nam Palatini nostri ad hæc sectione receperunt: ceterum meminere lector, me tantum consulisse Palat duos: cum in numero habere: Bibl orthea Electoralis duos: inquam notæ optimæ Gulelmus verò citat Coloniensem & Fabricianum, item V. & D. per Merulam collatos, ut & excerpta Carronis: denique Cræcianum exemplar.

2. *Et ad dicendum & ad judicandum.* Palatini, & sex membranæ Gulelmii, una hæcera amplius, *discendum*, neque ei displacuit.

3. *Qui jam scilicet serè æquarunt.* Voculæ *serè*, non est in al quo: Langianis, exelustique Palati præputabique Gulelmii, delendam; item Gulelmianis Indice Lucretiano, ad verbum *legere*; & ut capiat *æquarunt*.

4. *Si generat forense.* Prius edit, *si genus id forense*, sed contra bigam Palatinorum, & Gulelmianorum, in quibus & stantilla illa non comparebat.

5. *Auctoritati meæ.* Exclust illud *gravissimum*, sive *gravissimum*, quod existat in aliis edd: secutus V. &orianam: neque agnoscit Palli, ut quatuor Gulelmiani.

6. *Officium omne pervertunt.* Ita Palli, malebat tamen Gulelmii ut pervertunt, ut ventum in se quatuor.

7. *Uincatur, neque amicitiam colere possit.* Fulvius Vrsinus per se ferat nonnullis, legentis fide m. s. v. *natu*, *si vi neq*, & sic e etiam plerique antea excussit verum cum utraque vox ab illis & Palli, & Gulelmii, item antiquissimis edd. cur admitterem?

justitiam, nec liberalitatem. fortis vero, dolorem summum malum judicans; aut temperans, voluptatem summam bonum statuens, esse certe nullo modo potest. Quae quaequam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat, tamen sunt a nobis alio loco disputatae. Haec disciplinae regitur si sibi contentanex esse velit, de officio nihil queat dicere. neque ulla officii praecipua firma, stabilia, conjuncta natura, tradidi possunt, nisi aut ab iis qui solam; aut ab iis qui maxime honestatem propter se dicant expectandam. Itaque propria est ea praecipua Stoicorum, & Academicorum, & Peripateticorum: quoniam Aristonis, Pyrrhonis Herilli, iam pridem explosa sententia est: qui tamen non habent jus suum disputandi de officio. si rerum aliquam delectum reliquissent, ut ad officii inventionem addideret effectus. Sequimur igitur hoc quidem tempore, & haec in quaestione potissimum Stoicos, non ut interpretes: sed ut solemus, & fontibus eorum, iudicio, arbitrioque nostro, & quantumque modo videbitur, haeremus, Placet igitur, quoniam omnis disputatione de officio futura est, ante de hunc, quid sit officium: quod a Panxio praetermissum esse miror, OMNIS enim quae a ratione suscipitur de aliqua re institutio debet a definitione proficisci: ut intelligatur, quid sit id, de quo disputetur. Omnis de officio duplex est quaestio, unum genus est quod pertinet ad finem bonorum: alterum, quod positum est in praecipuis, quibus in omnes partes usus vitae confirmari possit. Superius generis huiusmodi exempla sunt: Omne officium perfectum sit, nam quod officium aliud alio maius sit: & quae sunt generis ejusdem. Quorum autem officiorum praecipua traduntur, ea, quamquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad institutionem vitae communis spectare videntur: de quibus est nobis his libris explicandum. Atque etiam alia divisio est officii, nam & medium quoddam officium dicitur & perfectum, perfectum officium, rectum (opinor) vocemus; quod Graeci *εὐνομία* est: hoc autem, commune, quod *κοινὸν* vocant. Atque ea sic definiunt, ut, rectum quod sit, id perfectum officium esse definiunt: medium autem officium id esse dicant, quod, cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. Triplex igitur est, ut Panxio videtur, & consiliis capiendi deliberatio, nam, honestumne factu sit, an turpe, dubitant, id quod in deliberationem cadit, in quo considerando saepe animi in contrarias sententias distrahuntur. Tamen aut aut inquirunt, aut consultant ad vitam commoventem, ut inquirunt, aut facultates rerum, atque copias ad opes, ad potentiam, quibus & se possint parare, & laas: conducit id, necne, de quo deliberant. quae de liberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubi-

tandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse utile. Cum enim utilitas ad se rapere honestas contra revocare ad se videtur, fit ut distrahatur deliberando animus, & alterat; accipitem curam cogitandi. Haec divisione, (cum praeterire aliquid maximum vitium in dividendo sit) duo praetermissa sunt. Nec enim solum utrum honestum, an turpe sit, deliberari solet, sed etiam, duobus propositis honestis, utrum honestius. Itemque duobus propositis utilibus, utrum utilius. Ita, quam ille triplicem putavit esse rationem, in quinque partibus distribui debere reperitur. Primum igitur est de honesto, sed dupliciter: tum pari ratione de utili; post de comparatione eorum discernendum. Principio generi animantium omni est a natura attributum, ut se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quae nocitura videantur, omniaque, quae cumque ad vivendum sint necessaria, inquirat, & pareat, ut pastum, ut strubula, ut alia ejusdem generis. Commune autem animantium omnium est conjunctionis appetitus, procreandi causa, & cura quaedam eorum, quae procreata sunt. Sed inter hominem, & beluam hoc maxime interest, quod haec tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod ad est, quodque profertur, se accommodat, paululum admodum sentiens praeteritum, aut futurum. Homo autem, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus praesentibus adiungit, atque annectit futuras: facile totius vitae cursum videt, ad eamque degendam praeparat res necessarias: eademque natura, vi rationis hominem conciliat homini & ad orationis, & ad vitae societatem: ingeneratque in primis praecipuum quendam amorem in eos, qui procreati sunt: 7 impellitque ut hominum coetus & celebrationes esse, & a se obiri velit: ob earumque causas studeat parare ea, quae suppedient & ad cultum, & ad victum; nec sibi soli, sed conjugii, liberis, ceterisque, quos caros habeat, tuerique debeat. Quae cura exsuscitat etiam animos, & majores ad rem gerendam facit. In primisque hominis est propria & veri inquisitio, atque investigatio. Itaque cum sumus necessarii negotiis, curisque vacui, 9 tum avemus aliquid videre, audire, ad discere, cognitionemque rerum aut occultarum, aut admirabilium, 10 ad beatè vivendum necessariam ducimus. ex quo intelligitur, quod verum, simplex, sincerumque sit, id esse naturae hominis appetitum. Hic vari videtur cupiditati adjuncta est appetitio quaedam principatus, ut nemini parere aumus bene a naturam informatum velit, nisi praecipienti, aut docenti, aut utilitatis causa, iuste, & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo existit, & humanarumque rerum

Mimum 2 con-

1. Sequimur igitur haec &c. Sic omnes nostri, non sequimur, ut perierit con-
 2. Quae quaequam ita sunt in promptu. Oblectus sum mss. Parthasi. aliz
 3. Nam quaequam ita sunt in promptu. Oblectus sum mss. Parthasi. aliz
 4. Nam quaequam ita sunt in promptu. Oblectus sum mss. Parthasi. aliz
 5. Nam quaequam ita sunt in promptu. Oblectus sum mss. Parthasi. aliz
 6. Nam quaequam ita sunt in promptu. Oblectus sum mss. Parthasi. aliz
 7. Nam quaequam ita sunt in promptu. Oblectus sum mss. Parthasi. aliz
 8. Nam quaequam ita sunt in promptu. Oblectus sum mss. Parthasi. aliz
 9. Nam quaequam ita sunt in promptu. Oblectus sum mss. Parthasi. aliz
 10. Nam quaequam ita sunt in promptu. Oblectus sum mss. Parthasi. aliz

6. Homo autem, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit,
 7. Impellitque ut hominum coetus & celebrationes esse, & a se obiri ve-
 8. Veri inquisitio. Adnotat Goliell. in Langianis inveniri inquisitio-
 9. Tum avemus aliquid videre, audire, ad discere. Ita Lambinus etque
 10. Ad beatè vivendum. Haud secus Pal. M. Cr. V.D.C. codicesque
 11. Humanae utique rerum cognitio. Sic & Pall. & M. recte, ut
 Suffridus noster jamdudum docuit Goliellius verò addit, con-
 struam haec non tantum significare studium, sed & comparationem
 quom

contemptio. Nec verò illa parva vis naturæ est, rationisque quod unum hoc animal sentit, *1* quid sit ordo, quid sit, quod deceat, in factis, dictisque qui modus. itaque eorum ipsorum, quæ ad spectu sentiantur, nullum aliud animal pulchritudinem, venustatem, convenientiam partium sentit, quam similitudinem naturæ, ratioque ab oculis ad animum transferens, multo etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in 2 consiliis, factisque conservandum putat: caveretque ne quid indecorè, etiam minate faciat: tum in omnibus & opinionibus, & factis, ne quid libidinosè aut faciat aut cogitet, quibus ex rebus conflatur, & efficitur id, quod quæritur honestum: quod etiam in nobilitatum non sit, tamen honestum sit; quodque verè dicimus, etiam, si a nullo laudetur, natura esse laudabile. Formam quidem ipsam, Marce fili, 3 & tanquam faciem honesti vides: quæ si ocula cerneretur, mirabiles amores, (ut ait Plato) exciteret sapientia. Sed omne, quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in perspicacia veri, solertiaque versatur; aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique & rerum contrarium fide, aut in animi excessu, atque invicti magnitudine, ac robore: aut in omnium, quæ sunt, quæque dicuntur, ordine, & modo, 4 in quo inest modestia, & temperantia. Quæ quatuor quamquam inter se colligata, atque 5 implicita sunt, tamen ex lingulis certis officiorum genera nascuntur, velut ex ea parte, quæ primò descripta est, in qua sapientiam & prudentiam ponimus, inest indagatio, atque inventio veri: ejusque virtutis hic munus est proprium. Ut enim quisque maxime perspicit, quid in re quaque verissimum sit, qui que acutissimè, & celerrimè potest 6 & videre, & explicare rationem, is prudentissimus, & sapientissimus titè haberi solet. quocirca huic, quasi maioria quam tractet, & in qua versetur, subjecta est veritas. Reliquis autem tribus virtutibus necessitates propositæ sunt ad eas res parandas, tuendasque, quibus actio vitæ continetur: ut & societas hominum, conjunctioque seruetur; & animi excellentia magnitudoque cum in augendis opibus, utilitatibusque & sibi, & suis comparandis, tum multo magis in his ipsis despiciendis eluceat. Ordo

autem, & constantia, & moderatio, & ea quæ sunt his similia, versatur in eo genere, ad quod adhibenda est actio quadam, non solum mentis agnatio. His enim rebus, quæ tractantur in vita, modum quemdam & ordinem adhibentes, honestatem & decus conferrebimus. Ex quatuor autem locis, in quos honesti naturam, vimque divimus, primus ille, qui in veri cognitione consistit, maxime naturam attingit humanam. OMNIS enim trahitur & ducimur ad cognitionis, & scientiæ cupiditatem: in qua excellere pulchrum putamus: 7 labi autem, errare, velere, decipi, & malum, & turpe ducimus. In hoc genere & naturali, & honesto, duo vitia vitanda sunt: unum, NIMIS COGNITA pro cognitis habeamus, hisque temere assentiamus, quod vitium effugere qui vult, (omnis autem velle debent) adhibebit ad considerandas res & tempus & diligentiam. Alterum est vitium, quod quidam NIMIS magnum studium, multamque operam in res obscuras, atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias: quibus vitis declinat quod in rebus honestis, & cognitione dignis, opera, curaque ponitur, id jure laudabitur: 8 ut in astrologia C. Sulpicium audivimus: in geometria Seip. Pompeium ipsi cognovimus: multos in dialectica, plures in iure civili, quæ omnes artes 9 in veri investigatione versantur: 10 cuius studio à rebus gerendis abduci, contra officium est. virtutis enim laus omnis in actione consistit, 11 à quatenus sæpe sit intermissio: multique dantur ad studia reditus: tum agitatio mentis, quæ nunquam acquiescit, 12 potest nos in studiis cognitionis, etiam sine opera nostra continere. OMNIS autem cognatio, motusque animi aut in consiliis capiendis de rebus honestis, & pertinentibus ad bene, beateque vivendum; aut in studiis scientiæ, cognitionisque versatur. 13 ac de primo quidem officii fonte diximus. De tribus autem reliquis latissimè patet ea ratio, quæ societas hominum inter ipsos, & vitæ quasi communitas continetur, cuius partes duæ sunt. Justitia, in qua virtutis splendor est maximus: ex qua boni viri nominantur: 14 & huic conjuncta beneficentia, quam eandem vel benignitatem, vel liberalitatem appellari licet. Sed justitiæ primum munus est, ut; 5 ne cui quis noceat, nisi

quandam rerum humanarum, quæ permagna sic à viro magnanimo & forti: eodem enim sæpe magni faciendæ, sæpe despiciendæ sunt. Sic infra: *capessentibus autem Remph. u. hila minus quam Philosophu, hanc sive aut magis etiam, & magnificentiæ & despiciendæ adhibenda est verum humanarum.*

1. *Quid sit ordo, quid sit quod deceat in factis dictisque, qui videtur.* Est à mss. M. F. V. D. E. C. neque est ter ferè primæ editiones, ac enim Pal. pr. quid sit quod deceat in factis dictisque qui videtur sine illo, quid sit videtur quod restat quidem in sec. sed 15, quid deceat, solum habet, exclusis sit quid, placeatque.

2. *In consiliis factisque consuetudinem.* Editio vetustior ac Pal. nec non M. F. D. *transferendam*, manifesta veritas, *conservanda*, inquit Gulielm.

3. *Et tanquam faciem.* Vetusta editio etiam tanquam faciem, quod placebat Gulielmo. Sic Carone: *Non modo est qui sunt nobis, sed etiam pariter: etiam autem, & infra hoc libro; non respiciam solum sed ignominiam, etiam calamitatem.* Facies heic pulchritudinem signat & venustatem; eic enim *1. 16. 200.* Terentius: *et faciem pulchram?* Virgilius: *quisque assere quendam Visa maru facies.*

4. *In quo inest modestia & temperantia.* Nihil cortius quam veram hujus loci scripturam habere. in Pal. pr. qui habet, *in quo inest modestia & temperantia*, quo quid forsus?

5. *Implicita sunt.* Pal. pr. & vetustior cum implicita, sed malebat Gulielmus cum Langianus & M. V. D. *implicita*, quomodo citat à Grammaticis reperitur in mss. aliis dudum restitutus est in Epistolice suis doctissimus Parthasius.

6. *Et videre & explicare rationem.* Pal. pr. *rationem*, *Erationem*, quod non difficile secundum videtur habere *rationem* eam.

7. *Labi autem, errare, velere.* Gulielmus in eo putabat delendum illud *velere*: sed re amplius del berat sententiam mutavit, vulgoque alludi ad Rulorum vulgare dictum, *velere*.

8. *Ut in Astrologia C. Sulpicium audivimus.* Palat. sec. M. & V. *audivimus*, rectè: per versè enim hactenus acceptus locus non enim hoc dicitur sibi investigatum fuisse Sulpicium; sed sanctorum accepisse de ejus astrologia studio: quod sequentia liquido docent: repetendum ubique

10. Cuius studio à rebus gerendis. Prima editio, Pal. M. L. E. F. D. hanc scripturam tulerunt, non vulgaram *agerandis*.

9. *In veri investigatione versantur.* M. V. D. Palat. prim. item Langianus, *investigantur*, neque in super habuerim, placebat quoque Gulielmo.

10. *Cuius studio à rebus gerendis.* Prima editio, Pal. M. L. E. F. D. hanc scripturam tulerunt, non vulgaram *agerandis*.

11. *À quatenus sæpe sit intermissio.* Non libenter indulgeo conjecturæ; sed ut hoc insulam faciunt aliquot libri: veteri in quibus reperio, *à quatenus sit intermissio* sæpe legebam, *à quatenus sit intermissio* sæpe venulit in maxilar ouc à re militari ducta; in qua intermissio, honesta ad vitandos nostros sæpe ter facimus, itaque peritens in eadem metaphoras adjectis, *multis & dantur ad studia reditus.* Hoc suspicabas eruditus judicet sic Gulielmus & verò Pal. nec non F. V. E. habet, *si intermissio* sæpe, quod & in editione principe, laudatamen ac quæ everim suspitioni hinc amici nostræ, & longius petat, & positio verborum mirè turro.

12. *Præter in studiis cogitationis.* Lambinus lib. 5, ut ait, omnibus invitit cogitationis; male, si quid judico. Studia aut sunt lectio nis aut cogitationis, illa interruptit sæpe occupatio rerum agenda rum: in h. snos condinet agitatio mentis perpetua, quæ & in mediis negotiis cogitatione sæpe respicitur ad studia litterarum, probant & sequentia: induci enim dicitur, buctionem quandam eorum rerum de quibus cogitatur, Gulielmus.

13. *Ac de primo quidem officii fonte diximus.* Adlubescbat Gulielmo illud *Præter nos*: *Vitium facti diximus*: sed sic tamen nullum exemplar scriptum. Si conjecturæ quid liceret, mallem: *Ac de primo quidem officii fonte*, omnia d. *etiam*, *diximus*. Pal. sic habet: *diximus*.

14. *Et huic conjuncta beneficentia.* Haud aliter Langianus ac Lambiniani; sicque etiam Pal. ac Gulielmi. M. F. V. D. *amotatque* dicit, ut *est* *ad beneficentiam* pugnat verò pro analogia ista Gifaninus in Lucretio, ad *Dispositio*.

15. *Ne quis nocent nisi lacessitis injuria.* Vox postrema non est in Pal. prim. diligit acutiores: liber enim notæ est planè selectæ.

Accessus in iuria; deinde ut communibus utatur, pro communibus, privatis utatur. Sunt autem privata nulla, natura: sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt: 1. aut victoria, ut qui bello potiti sunt, 2. aut iure pacatione, condicione, sorte. ex quo fit, ut ager Arpinas, Arpinatorum dicatur: Tusculanus, Tusculanorum. Similisque est privatarum possessionum descriptio ex quo, quia suum cuiusque sit: eorum, quae natura fuerint communia, quod cuique obrigit, id quisque teneat. 3. e quo si quis sibi appetet; violabit jus humanae societatis. Sed quoniam, (ut patet scriptum est a Platone) *Non nobis solum nascimur, utriusque nostris, & partem patriae vindicatis partem amicitiae*, (ut placet Stoicis) quae in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse generatos: 4. ut ipsi inter se, aliis alii professe possent: in hoc naturam debemus ducem sequi, & communis utilitatis in medium afferre, & mutatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus tum opera, tum facultatibus devincire hominum inter homines societatem. **FUNDAMENTUM** est autem iustitiae fides: id est, dictorum, conventorumque constantia, & veritas, ex quo, quamquam hoc videbitur fortasse cupiam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiosè exquirunt, unde verba sint ducta: credamusque *quae fiat, quod dicitur esse, appellatam fidem*. Sed **IN IUSTITIA** genera duo sunt. 7. **ANIMUS** eorum, qui inferunt: alterum eorum, qui ab his, quibus inferunt, si possint, non propulsant injuriam. Nam qui **IN VITIO** impetum in quempiam facit, aut iura, aut aliquam perturbationem incitat: 7. in quibus manus afferre videtur socio qui autem non defendit, nec obstitit, si potest, iniuria, tam est in vitio, quam si parentis, aut patriam, aut locos deserat. Atque illa quidem injuria, quae nocendi causa de industria inferuntur saepe a veteri & proficiuntur; cum is, qui nocere alteri cogitat, 9. timet, ne, nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Maximam autem partem ad injuriam faciendam 10. aggrediuntur, ut adificiantur ea, quae concupiverunt: in quo vitio latissime patet avaritia. Expetunt autem divitiarum cum ad usus vitae necessarios, tum ad petruendas voluptates. In quibus autem major est animus, in iis pecuniae cupiditas spe-

ctat ad opes & ad gratificandi facultatem: ut nuper M. Crassus negabat, *ullam satum magnam pecuniam esse ei, quae in rep. princeps vellet esse, 11. cuius fructibus exercitum alere non possit.* 12. Delectant etiam magnifici apparatus, vitaeque cultus cum elegantiâ, & copia: quibus rebus effectum est, 13. ut infinita pecuniae cupiditas esset. Nec vero rei familiaris amplificatio, nemini nocens, vituperanda: sed fugienda semper iniuria est. Maxime autem adducuntur plerique, ut eos iustitia capiat obliuio, cum in imperiorum, honorum, gloriae cupiditatem inciderunt. Quod enim apud Ennium,

Nulla sancta societas, nec filies regni est:

id latius patet. nam, quidquid ejusmodi est, in quo non possint plures excellere, in eo sit plerumque tanta contentio, ut difficillimum sit, sanctam servare societatem, 13. Declarata vitio modo temeritas C. Caesaris, qui omnia iura divina, atque humana pervertit, 15. propter eum, quem sibi ipse opinionis errore finxerat, principatum. Est autem in hoc genere molestum, quod in maximis animis, splendidissimisque ingeniis plerumque existunt honoris, imperii, potentiae, gloriae cupiditates. quo magis cavendum est, ne quid in eo genere peccetur. Sed in omni iniustitia plerumque interest, utrum perturbatione aliqua animi, quae plerumque brevis est, & ad tempus, 16. an consulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt, quae repente aliquo motu accidunt, quam ea, quae meditata, & preparata inferuntur. Ac de interenda quidem injuria satis dictum est. Praetertitendae autem defensionis, deserendique officii plures solent esse causae. Nam, aut *inimicitias*, aut laborem, aut sumtus suscipere nolunt: aut etiam negligentia, pigritia, inertia; aut suis studiis quibusdam, occupationibusve sic impediuntur, ut eos, quos tutari debeant, desertos esse patiantur. 17. Itaque videndum est, ne non satis sit id, quod apud Platonem est in philosophos dictum: 18. quod in veri investigatione versentur, quodque ea, quae plerique vehementer expetunt, de quibus inter se digladiari solent, contemnant, 19. & pro nihilo ducant, propterea justos esse. 20. Nam alterum iustitiae genus assequuntur inferenda ne cui noceant injuria: in alterum incidunt. Discendi enim studio impediri, quos tueri debent, deserunt.

M m m 3 Itaque

1. *Aut victoria, ut qui bello potiti sunt.* Victoria aut fieri est communibus, nam quibus belli impetu possumus, ea vi & jure victoriae possidemus. Est ergo haec, *bello potiti*, in bello occupare, & nobis v. n. dicitur: neque necesse, sententiae explicandae causa locum iniregram perventore cum Lambino; in vitis praeteritum libris omnibus, quos ego antea viderunt. Guelhelmus.

2. *Ante lege, patriam, conditione, sorte.* Pulerit libere explicat Turnebus lib. xxviii. cap. 39. at Nannius lib. x. M. scellaneorum producit verba exemplaria, ubi inter reliquos modos consuetudo; sic: *aut lege, aut consuetudine, aut patriam.*

3. *Et quae quae sibi appetet.* Vulgati, *ex quo si quis sibi plus appetet*, sed illud *si*, abest Pal. fac. M. & E. interpretandumque est quo. eo videlicet quod quisque tenet. quod & Langio dicitur placuisse.

4. *Partem patriae vindicatis partem amicitiae.* Libros scriptos secutus sum, qui ad omnes omnes illa, partem patriae (quod illi inscribere, qui Platonis verbis utuntur, non habent. Guelhelmus.

5. *Ut ipsi inter se, alii alii professe possent.* Ita concinnius Pall. M. E. V. D. E. vulgati, *alii alii*; minus bene.

6. *Mutatis officii.* Mutare officia, honeste dicitur, non item mutari: rectus ergo, ut in omnibus meis est; mutatis, ut quam mutavit, Lambini in Veneto. Gut. elm.

7. *Ut quis manus afferre videtur socio.* Vulgo; *violenter afferre*; sed verum incolatam. ind. xi, auctoribus membranarum Palatinarum, item fide M. E. V. D. E. nitorque Suffridum nostrum testari eam d. Et nonem, repertam in omnibus tam n. s. quam excusis habet eam liber excusis Moguntiae CCCCXXV. sed qui editus Romae CCCCXII. nullum exhibere vocabuli illi us velligium.

8. *Prisipitibus, cum d. b. e.* Haud lectus Pall. M. E. V. D. & Fulvianus; non ut nuper vulgati, *ut enim*, nam ne posteriores quidem edd. verbum id praesertim.

9. *Tam non nisi id fecerit, etc.* Auribus longe suavius Palatinus praesertim, *id* una fecerit.

10. *Aggrediuntur, ut adificiantur.* Antiquitas eufi verbo amplius *aggrediuntur*, ut adip. sed ejus nihil comparat in Pal. auctoritate, in M. E.

V. D. E. ideoque etiam delendum existimabat Guelhelmus.

11. *Cujus fructibus exercitum alere.* Redditi scripturam olim cuforum codicum: *revertit oves enim, qui sui fructibus*, contra omnes M. E. & Langii & Guelhelmii & Palat. nostrum utrumque.

12. *Delectant etiam magnifici apparatus.* Longe hoc melius Pal. pr. M. E. & primae edd. quam enim recentiorum.

13. *Ut infinita pecuniae cupiditas esset.* Blanditur mihi admodum Ertordien. exemplar, in quo non habetur vox *pecunia*.

14. *Declarata vitio modo temeritas C. Caesaris.* S. c. m. s. omnes ferè, cerè edd. praesertim, *temeritas* placet Ma nuctio, repetitum etiam in n. s. ut inquit.

15. *Propter eum, quem sibi ipse.* D. ctio postrema non est in Pal. pr. neque requiritur.

16. *An consulto & cogitato fiat injuria.* M. E. D. V. & Pall. *exitata* Sic Horotius; *negotiosum natum*; & ita mox *meditata* Guelhelmus.

17. *Itaque videndum est, ne non satis, etc.* Partum affectus & haec vim verbi Lamb. itaque reponit *videndum est*; rec. amantibus, ut ipsemet adjectis libris omnibus: & recte reclamantibus *videre*, vale: consistere & secum cogitare. Lælio: *quam recte faciam, videtur superari*. Ad Atticum: *sed videndum est, ne dissimulatus adversarius parat esse non possit tui*. Hoc libro non longe infra: *Quae propter & hac videnda sunt, & pecunia fugienda c. p. d. i. s. a. i. t. a. n. i. m. m. e. l. i. o. r. s. n. o. v. e. i. b. r. i.* Guelhelmus.

18. *Quod in veri investigatione.* Iterum Pal. p. item E. & D. *investigatio* ut supra.

19. *Pro nihilo ducant.* Palat. sec. M. E. F. V. editioque Romana anni LXVIII. putant, quod male Guelhelmus, ut Terentianum S. c. I. a. l. i. o. *Honore perempti sunt qui pro nihilo putant*, Pal. pr. & editio princeps Facchi, sicut pro altero.

20. *Nam alterum iustitiae genus assequuntur, inferenda ne cui noceant injuria.* Sic Pall. & V. D. vulgati; *nam dum aliorum, etc.* F. habet, *in non inferenda*.

21. *In alterum incidunt.* Incidere, videtur esse hoc loco offensus, impingere. Guelhelmus.

Itaque eos ad remp. ne accessuros quidem putant, nisi coactos. æquius autem erat id voluntate fieri. nam hoc ipsum ita iustum est, quod recte fit, si est voluntarium. Sunt etiam, qui aut studio rei familiaris tacent, aut odio quodam hominum suum se negotium agere dicant, ne facere cuiquam videantur injuriam: 1 qui altero injuria genere vacantem alterum incurrunt. desunt enim viæ societatem, quia nihil conferunt in eam studii, nihil operæ, nihil facultatum. Quoniam igitur duobus generibus injuria propolitis, ad junximus causas utriusque generis, easque res ante constituimus, quibus iustitia continetur: facile, quod cuiusque temporis officium sit, poterimus, nisi nosmetipsos valde amabimus, judicare. Est enim difficultis cura rerum alienarum. quamquam Terentianus ille Chremes hominem nihil a se alienum putat. Sed magis ea percipimus, atque sentimus, quæ nobis ipsis aut prospera, aut adversa eveniunt, quam illa, quæ ceteris: quæ quasi longo intervallo interjecto videmus: aliter de illis, ac de nobis, judicamus. Quocirca bene præcipiunt, qui verant quidquam agere, quod dubites, æquum sit, an iniustum. Aequitas enim lucet ipsa per se: dubitatio cogitationem significat injuria. Sed incidunt sæpe tempora, cum ea, quæ maxime videntur digna esse iusto homine, eoque, quem virum bonum dicimus, commutatur, fiuntque contraria: 2 ut reddere depositum; promissum facere, quæque pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea migrare interdum, & non servare, sit iustum. Refertur enim decet ad ea, quæ proposui in principio, fundamenta iustitiæ: primum, ut ne cui noceatur: deinde, ut communi utilitati serviat. ea cum tempore commutantur, commutatur officium; 3 & non semper est idem: potest enim accidere promissum aliquod, & conventum, ut id effici sit inutile vel ei, cui promissum sit, vel ei, qui promiserit. Nam si, ut in fabulis est, Neptunus, quod Theseo promiserat, non fecisset, Theseus filio Hippolyto non esset oratus. Ex tribus enim optatis ut scribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optavit: quo impetrato, in maximis luctus incidit. Næc præmissa igitur servanda sunt ea, quæ sunt iis quibus promiseris, inutilia: nec si plus noceant, quam illi prosint, cui promiseris. 4 Contra officium est, majus damnum anteponi minori: ut si constitueris te cuiquam advocatum in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium, non facere quod dixeris: magisque ille, cui promissum sit, ob officio discedat, si se desitutum queratur. Jam illis promissis standum

non esse, quis non videt, quæ coactus quis metu, quæ decipiens dolo promiserit? Quæ quidem pleraque jure patrio liberantur, nonnulla legibus. Existant etiam sæpe injuria calumniosa quadam, & nimis callida, sed inaitiosa juris interpretatione. Ex quo illud, SUMMAM INJURIAM INJURIA, factum est jam iratum sermone proverbium. Quo in genere etiam in rep. multe peccantur: ut ille, qui, scum triginta dierum essent cum hoste pacta inducia, noctu populabatur agros, quod dierum essent pacta, non nocturno inducia. Nec nosser quidam probandus, si verum est, Q. Fabium Labconem, seu quem alium (nihil enim præter auditum habeo) arbitrum Nolani, & Neapolitanis 7 de finibus à senatu datum, cum ad locum venisset, cum utriusque partis locum, & ne cupidè quid ægerens, ne appetentur; atque ut regredi, quam progredi mallet. Id cum utriusque fecissent, aliquantum agri in medio relictum est. Itaque illorum finis, sicut ipsi dixerant, terminavit: in medio relicto quod erat, populo Rom. adjudicavit. decipere hoc quidem est, non judicare, quocirca in omni re fugienda est talis solertia. Sunt autem quædam officia etiam adversus eos servanda, à quibus injuriam acciperis. EST ANIM UDESCENDI, & puniendi modus, atque haud scio, an satis sit, eum, qui læcesserit, injuriarum pecciterere: 5 ut & ipse ne quid tale posthac, & ceteris ad injuriam tardiores. Atque in rep. maxime consideranda sunt jura belli. Nam cum sint duo genera decertandi: unum per disceptationem alterum per vim: cumque illud proprium sit hominis, hoc beluarum: confugiendum est ad posterius: si ut non licet superiore. Quæ sunt præcedenda quidem bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur, patta autem victoria, 10 conservanda, qui non crudeles in bello, non inanimates fuerunt: ut majores nostri: Tusculanos, & quos, Volcos, Sabinos, Hernicos in civitatem etiam acceperunt: at Karthaginem, & Numantiam funditus suffulerunt, nollem Corinthum: 1 sed credo aliquid secutus, opportunitatem loci maxime, ne posset aliando ad bellum faciendum locus ipse adhortari. Ita quidem sententia, pax, quæ nihil habitura sit invidiarum, semper est consulendum. 12 In quo si mihi esset obtemperatum, seti non optimam, at aliquam rem pœb. quæ nonnulla est, haberem. 13 Et cum iis, quos vi deviceris, consulendum est, tum ii, qui, armis positis, ad imperatorum fidem confugit, quamvis murum aries percussorit, recipiendi sunt, in quo, tantopere apud nostros iustitia culta est, ut ii, qui civitates, aut nationes devictas bello in fidem receperunt, earum patroni essent, more majorum

1. Qui aliter injuria generi.) Vult, qui dum alter, quæ dictio abest Palatin. M. F. D. V. & editioni 1468. habetur tamen in omnium prima.

2. Ut reddere depositum, promissum facere &c.) Ausus sum reformare hunc locum, ad eam faciem quam ei optabant Langius, Suffridus, Gifanius: neque abibant in Pall. aliorumque plarim, quam quod præterea interponerent, *etiam fieri* 2 quod & expressit Victorius, placebatque Guilhelm. ego glossam marginalem arbitror. sequentia certe palam clamant, Tulliam illo loco exemplum commutat: officii ponere nondum potuisse: consulatur Schortus nosser lib. 11. Nodor. Cic. cap. 12. item Horomauus lib. 11. Observ. c. 22.

3. Et non semper est idem.) Gul. elmius malebat, ut non semper sit idem, cum duobus libris Suffridi. ego nihil mutavi cum altera lectio firmaretur omnibus mss. ipsius, item Pal. pr. atque editionibus antiquioribus, nam secundum non semper est idem.

4. Contra officium est majus damnum anteponi minori.) Monuit Guilhelmus vocabulum damnum abesse M. V. D. E. placeat: dummodo istud sic connectantur præcedentibus verbis, *cui promiseris, contra officium est majus anteponi verum cum Langius editione secundâ publicavit, est majus non anteponi minori, sicque palam exister in Pal. pr. lectioni: magis æque evenit, una cum Guillemio.*

5. Nonus calida, sed mal. iusta.) Sic M. F. V. D. E. neque aliter Palatin. aut ead. primæ: non est mal. haud celo tamen lectorem an endatum esse in editioe principe omnium anni felicit. C12. CCCCXXV. seu multissima male. nam si abist malitia, calliditas propria fore consulatur, ut annotat hec Guilhelmus.

6. Cum XXX. dierum essent cum hoste pacta inducia.) Guilhelmii mss. &

Pall. inducia facta. unde suspicor, eam vocem interceptam, abieciendamque, certe cum paullo post sequatur iterum *pacta*, hinc locum suum vix belle reator.

7. De finibus à Senatu datum.) Ita Pall. ed. quæ proximâ à prima, nec non Guilhelmii M. V. D. F. sine voce *ageri*, quæ in aliis adiecta non necessaria.

8. Ne capi de quid ægerens, ne appetentur.) Est ab Pall. M. & V. firmataque auctoritas Turcobi lib. XXVI. Adversariorum cap. 32. publicati: *ne appetentur* minus venuste.

9. Ut & ipse ne quid tale posthac, & ceteris, &c.) Sic mss. ead. scripsi, quos secutus Lambinus & Aldus Nepos. neque aliter M. ant. Pall. item editio Romana princeps. solum Palatinus pr. transposuit, & *ut ipse*, quod placet: ut ne quid tale posthac, sit depr. caudi formula: sic illud apud Terentium: *si unquam posthac occidit*. quod & annotat Guilhelmus: adeantur annotationes Langui nostri publicati, *posthac committat, & ceteris.*

10. Considerandi si qui non crudelis in bello, non inanimatus fuerunt.) Haud aliter mss. quos excussit Guilhelmus sine verbo *suus*: Palatin. pr. ad huc ab hinc: *non inanimatus.*

11. Sed credo aliquid secutus 2 opportunitatem, &c.) Sic mss. fore Gul. elmi. & Langi & Palatin. sec. nam pr. m. & ed. Romana prima aliquos leg. *illud*: veniebat in mentem aliud: sed non est necesse.

12. In quo si mihi esset obtemperatum.) Guilhelmus: motus fide m. M. delectum *ut* 2. tanquam inculcatum à ciciliis, veniebatque subintelligeretur. nimis calidè.

13. Et cum iis quos vi deviceris, &c.) Editio vetus *devictis*, inquit Guilhelm. at Pall. *vi devictis.*

um. Ac belli quidem equitas sanctissime feciali populi Romani per scripta est. Ex quo intelligi potest, nullum bellum esse iustum, nisi quod aut rebus repetitis geratur. aut denuciatum ante sit, & indictum. Pompilius, imperator, tenet hanc provinciam: in cuius exercitu Catonis filius tiro militabat. Cum autem Pompilio videretur, ut non dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit. Sed cum amore pugnandi in exercitu remansisset, Cato ad Pompilium scripsit, ut, si eum pateret in exercitu remanere, secundo eum obligaret militum sacramento: quia, priore amisso, iure cum hostibus pugnare non poterat. Adeo summa erat observatio in bello movendo. Marci quidem Catonis sententia est ad M. filium, in qua scripsit, se audisse, non missum factum esse a consule, cum in Macedonia Perseo bello militasset. Monet, quod si ut caveat, ne primum inerat, neque eum per se, qui militem non sit, pugnare cum hoste. Equidem illud est in animo ad verum, quod qui proprio nomine perducit, est, i. hosti vocaretur, lenitate verbi tristitiam rei mitigante. Hostis enim apud maiores nostros id dicebatur, quem non peregrinum dicimus: 2. in eandem duodecim tabulis. **Aut status dies cum hoste itemque adversus hostem aeterna auctoritas.** Quid ad hanc sententiam addi potest? cum quicumque bella geras, tunc nulli nomine appellari? Quamquam id nomen duodecim jam est, ut vetustas, a peregrino enim jam recessit, & proprie in eo qui arma contra terret, remanet. Cum vero de imperio decedat, 3. belloque quaeritur gloria, causas omnino libere tamen oportet easdem, quas dixi paulo ante iustas causas esse bellorum. Sed ea bella, quibus imperii gloria proposita est, minus acerbe gerenda sunt. 4. Ut cum civi aliter contendimus, si est inimicus aliter, si competitor: cum altero certamen honoris, & dignitatis est: cum altero captus, & famam: sic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum, ut cum inimicis geretur, uter esset, non uter imperaret: cum Latiniis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrho de imperio dimicabatur. Pœni foedi fragi, crudelis Hannibal, reliqui iustiores. 5. Pyrho quidem de captivis reddendis, illa praeclara:

*Ne mi curam probo, nec mi pretium dederis,
Fido, non auro totam cornamur utriusque.
Virtute experiamur, & hosti nul accipe dillum:*

*Eorundem me libertati parere certum est:
6 Nec cauponantes bellum, sed belligerantes;
Vosne vellet, an me regnare heri, quidve ferat fore,
7 Quorum virtuti belli fortuna periclit,
8 Dum, Lucius, doque, 9 volentibus cum magni diis.*

Regalis sane & digna Aecidarum genere sententia. Atque etiam si quid singuli temporibus adducti, hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda: ut primo Punico bello Regulus captus a Pœnis, cum de captivis commutandis Romam missus esset, jurassetque se reditum: 10 primum, ut venit, captivos reddendos in senatu non censuit: deinde, si cum retineretur a propinquis, & ab amicis, ad supplicium redire maluit, quod iam fidem hosti datam fallere. 12 Secundo autem Punico bello post Cannensem pugnam, quos decem Hannibal Romam adstratos misit iurjurando se redituros esse, nisi de reditu in, qui capti erant, impetrasset: eos omnes censores, quoad quique eorum vixit, qui pejerasset, in aratro relinquit: nec minus illum, qui iurjurando fraude culpam invenerat. Cum enim Hannibali permissum exisset de castris, rediit paulo post, quod se oblitum nescio quid diceret. Deinde egressus e castris, iurjurando se solutum parabat: & erat verbum, re non erat. 13 **SEMPER** autem in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum. Maximum autem exemplum est iustitia in hostem a maioribus nostris constitutum. Cum a Pyrho perfuga senatus est pollicitus, se venenum regi daturum, & eum necaturum: senatus, & C. Fabricius perfugam Pyrho dedit. **TANE** hosti quodvis, & potentia, & bellum ultro inferentis, interitum cum scelere approbavit. Ac de bellicis quidem officiis satis dictum est. Meminerimus autem, etiam adversus infimos iustitiam esse servandam. Est autem infima conditio, & fortuna servorum: quibus, non male praecipunt, qui ita iubent uti 14 ut mercenarii: operam exigendam, iusta praebenda. Cum autem duobus modis, id est, aut vi, aut fraude fiat injuria: **fraus, quasi vulpecula: vi, leonis videtur.** 15 **URTUMQUE** homine alienissimum sed fraus odio digna maiore. Totius autem injuria: 16 **NUTZA** capitalior est, quam eorum, qui tum, cum maxime fallunt, id est, ut viri boni esse videantur. De iustitia satis dictum est. Deinceps (ut erat propositum) 17 de beneficiis ac libertate dicatur: qua quidem nihil est naturae hominis accommodatius, sed habet multas cautiones. Videndum est enim primum

M m m 4 ne ob

1. *Contra P. papilio, &c.* Sic Pall. & edd. primae. *Papilius*, M. D. ista de actum V. quod placuit Gul. elmo. textoque intuli Lamb. m. sic. (ut Lingom.)
2. *Indiam X. tabula*.) Sic edd. primae. sequiores in interposito verbo: *indiam X. tab. Palatin. pr. indicant hoc X. tabula, quod non aliter.*
3. *Indique quaeritur gloria.* Tō gloria videtur inculcatum: maxime quia mox loquitur, *vi & viis imperii gloria propea est.* & ita esset ad exemplum Saludin. *vi & viis imperii* sed nihil immo: quamvis magis est ut libellus de iure si quā de gloria Gul. e. u.
4. *Quem cum civi aliter contendimus, si est inimicus aliter, si competitor.* Ita ed. derat Lamb. & placet, sic etiam in notis ab Anthonio Anonaxio.
5. *Pyrho quidem de imperio dimicabatur.* Ne. &c. Sic M. F. item Pall. fortassis est V. Victorius, ali adjecto, *pra. car. jeni. uita. ed. No. wood.* & in editione prima Moz. nec a publ. cata. *Ve. um. que. et. bis. pol. non. 3. Romae. produ. praeter. pracla. a. verba. jani. Nec, quae. divers. ita. et. prod. glo. bema.*
6. *Nec cauponantes.* Palatin. pr. *Non caup.* quod placet, ut Romae os illo quare, d. caque voxq. minime cauponatis, sed belligeratis, & ne min. deder. & speret. ut. S. frid. emendatio fr. g. orei, q. iam ot. v. tate. Solem ferat. neq. & statim i. quae, ni. & inlar, & con. blatur. tamen.
7. *Quom virtuti belli, fortuna.* Sic nulla littera minus Pall. & ve. u. Rec. h. mox. tamen G. hem. esse in M. F. V. D. *fortuna. virtute. belli. fortuna. i. p. cibaturque. si. res. in. m. p. u. res. f. una.* max. me. quod. in. no. m. l. ed. g. h. loc. n. n. n. i. e. j. e. c. t. o. m. e. f. f. e. r.
8. *Dum, Lucius, doque.* Vi. d. n. p. m. t. e. r. e. Plauto. Mostell. a. Virgilius. *ab. h. n. r. s. d. n. e. m. i. s. t. r. s. ab. h. n. r. s. d. n. e. m. i. s. t. r. s. v. i. a. s. G. u. l. i. e. m. i. u. s.*
9. *Volentibus cum magni diis.* Quod alii. *volentibus. hui. di. i. p. e. r. e. d. i. v. e. o. p. e. r. i. a. d. o. l. t. e. n. u. m. e. s. t. H. o. c. e. n. i. m. v. o. l. e. n. t. i. u. m. L. a. n. n. u. s. P. l. a. n. t. u. s. P. e. r. t. a. s. f. e. q. u. e. b. a. s. m. e. g. n. a. n. t. u. m. e. u. m. D. i. u. v. o. l. e. n. t. i. u. m.*

Gulielmus.
10. *Primum ut venis, captivis reddendis in Senatu non censuit.* Auribus suavis influit lectio Palat. n. pr. reddendis non esse, in Senatu censuit. Gulielmus adnotat, m. s. suos habere, in Senatu: unde suspicari quis posse commutandum primum ut venis in Senatu, captivis reddendis non censuit.
11. *Cum venisset a propinquis & ab amicis.* Vocula ab non est in editione Romanae pr. m. Palat. vari pr. m. transposita, ab amicis & propinquis: quod non displicet.
12. *Deinde autem, &c.* Haec sequuntur omnia non comparent in Palat. pr. m. s. ed. in quibus quod primum in exercitum esse, comparent in Iodiani Camerani ed. ob. n. a. n. a. n. n. o. C. 3. D. L. sed non in Roberti Stephani V. & Torians, producta duobus annis citius. Gulielmus annotavit, non extare in M. Fed. in Fabriciano codice idem de Parcae. si suo prodidit Lang. us. iterantur ferre totidem verbis lib. III. ut ferre lique: non esse auctoris germani.
13. *Semper autem.* Retinet hanc scripturam Gulielmus, ejectione enim S. fridi, quod admiserat Lamb. n. s.
14. *De mercenariis operam exigendam; iusta praebenda.* Haud aliter edd. pr. m. e. item Palat. ac m. s. Gulielmi. *de. m. e. r. c. e. n. a. r. i. i. s. O. p. e. r. a. e. s. t. q. u. e. p. o. t. e. s. t. i. n. g. l. o. s. d. i. e. s. d. a. t. u. r. a. t. P. a. u. l. l. u. s. I. C. L. 20. de. s. t. a. t. u. l. b. e. r. i. s. I. n. s. t. a. i. n. t. e. l. l. g. s. e. i. b. i. t. a. q. u. e. d. e. b. e. n. t. u. r. H. a. u. d. d. i. s. m. i. l. i. t. e. r. P. r. o. p. t. e. t. u. s. S. e. r. g. e. & p. e. r. s. e. n. t. e. i. u. s. j. u. s. t. a. p. r. i. c. a. r. i. D. e. u. s.*
15. *Urtumque homine alienissimum.* ER. A. Pall. & Gulielmianis. editi enim. ut. *u. r. t. u. m. q. u. e. a. l. i. e. n. i. s. s. i. m. u. m. e. s. t. h. o. m. i. n. u. s.*
16. *Ne captivus quam servum qui sum cum.* &c. Sic Gulielmus, & m. s. nec aliter edito Romanae pr. m. s. aut Palatinus pr. qui praeterea non agnoscit. particulum *cum* & neque desiderat. e. i. u. s. l. o. c. o. e. x. i. t. a. t. i. n. P. a. l. t. e. c. t. a. m. e. n.
17. *De beneficiis.* Ita refus. Pall. item M. F. aliorumque membrance; nec hinc modò sed & sine hujus cap. & alibi semper.

L. Q. u. e. n.

ne oblit benignitas; & iis ipse, quibus benignè videbitur fieri & ceteris: deinde, ne major benignitas sit, 1. quàm facultas: tum ut pro dignitate cuique tribuatur. Id enim est iustitia: fundamentum, ad quam hæc referenda sunt omnia. Nam & qui gratificantur culpam, quod oblit illi, cui prodesse velle videantur, non benefici, neque liberales, sed perniciosi assentatores iudicandi sunt; & qui aliis nocent, ut in aios liberales sint, in eadem sunt iniustitia, ut si in suam rem aliena convellant. Sunt autem multi, & quidem cupidi splendoris & gloriæ, qui eripiunt aliis, quod aliis largiantur. Hicque arbitrantur le beneficos: in suos amicos visum iri, si locupletent eos quacumque ratione. Id autem stantium abest officio, ut nihil magis officio possit esse contrarium. Videam ad id igitur, ut ea liberalitate utamur, quæ pro fit amicis, noceat nemini. Quare L. Sullæ, & C. Cæsaris pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos non debet liberalis videri. Nihil est enim liberale, quod non idem iustum. Alter erat locus cautionis, ne benignitas major esset, quàm facultates: quod, qui benigniores volunt esse, quàm res patitur, primum in eo peccant quod injuriosi sunt in proximos, quæ enim copias his & impeditari æquis est, & relinqui, eas transferunt ad alienos. Inest autem in tali liberalitate cupiditas plerumque rapiendi & auferendi per injuriam, ut ad largiendum suppetant copias. Videre etiam lice: plerosque non tam naturali liberalitate, quàm quædam gloria ductos, ut benefici videantur facere multa, quæ proficisci ab ostentatione magis, quàm à voluntate videantur. Talis autem simulatio vanitati est conjunctior, quàm aut liberalitati, aut honestati. Tertium est propositum, ut in beneficiis delectus esse dignitatis in quo & mores ejus erunt spectandi, in quæ beneficium conferretur, & animus erga nos, & communis, ac societas vitæ, & ad nostras utilitates officia antè collata: quæ ut concurrant omnia, optabile est finis, plures causas, majoresque, ponderis plus habebunt. Quoniam autem vivitur non cum perfectis hominibus, pleneque sapientibus, 7. sed cum iis, in quibus præclare agitur, si sunt simulacra virtutis: etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino esse negligendum, in quo aliqua significatio virtutis appareat: colendum autem esse ita quemque maxime; ut quisque maxime his virtutibus lenioribus erit ornatus, modestia, temperantia, hæc ipsa, de qua jam multa dicta sunt, iustitia. Nam fortis animus, & magnus in homine non perfectio, nec sapiente, serventur plerumque est: si illæ virtutes, virum bonam videntur potius attingere. 9. Atque hæc in moribus. De benevolentia autem, quam quisque habeat erga nos, primum illud est in officio,

ut ei plurimum tribuanus, à quo plurimum diligimur, sed benevolentiam non adolecentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potius, & constanti iudicemus. Sin erunt merita, ut non inaeunda, sed referenda sit gratia: major quædam cura adhibenda est. Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est. Quod si ea, quæ utendi acceperis, majore mensura, 10. si modò possis, jubet reddere Heliodorus: quidnam beneficio provocati facere debemus? ita imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quàm acceperunt? Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia contectere: quales in eos esse debemus, qui jam præferunt? Nam cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficium, alterum reddendi: demus, necne, in nostra potestate esse non reddere, virobono non licet, modò id facere possit sine injuria. Acceptorum autem beneficiorum sunt delectus habendi. Nec dubium quin maximo cuique plurimum debeatur. In quo tamen in primis, quo quisque animo, studio, benevolentia fecerit, ponderandum est. Multum enim faciunt multa temeritate, quædam sine iudicio, 12. vel morbo, in omnibus, vel repente quodam, quasi vento, impetu animi incitati: quæ beneficia egre magna non sunt habenda, atque ea, quæ iudicio, considerate, constantique declarata sunt. Si in collocando beneficio, & in referenda gratia si cetera paria sint, hoc maxime officii est, ut quisque maxime opus indigeat, ita ei potissimum optulari: quod contra sit à perisique. 13. A quo enim plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tamen ei potissimum inferunt.

16. Optima autem societas hominum, conjunctioque servabitur, si ut usque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur. Sed quæ naturæ principia sunt communis, & societatis humanæ, repetendum altius videtur, est enim primum, quod reperitur in universi generis humani societate: ejus autem vinculum est, ratio, & oratio, quæ docendo, discendo, communicando, disceptando, iudicando, conciliat inter se homines, conjungitque naturali quædam societate. Neque ulla re longius ab illius amicitia ferarum, in quibus inesse fortitudinem sæpe dicimus, ut in equis, in leonibus: iustitiam, a quitatem, bonitatem non dicimus. Sunt enim rationis, & orationis expertes. Ac laudissime quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus, inter omnes, societas hæc est: in qua omnium rerum, quas ad communem hominum usum, natura genuit, & servanda communitas: ut quæ detripiant sunt legibus, & jure civili, hæc ita tenentur, sicut in constitutum: & quibus ipsis cetera sic obseventur, ut in Græcorum proverbio est: AMICORUM ESSA OMNIA COMMUNIA. Omnia

1. Quam facultates. Editi ferè faciunt: sed alteram visitur in M. F. D. E. ac Palatino.
 2. In iustis amicis. Habuerim vocem amicis pro spurâ.
 3. Tamquam abest officio. Sic M. F. D. item Longani, & quos excusit Lamb. abest ab officio. Pal. loc. tantum est ab officio.
 4. Quod non idem iustum. Idem hæc iustum, editi. verum ea vox non est in Pal. aut M. & E.
 5. Injurijs sunt in proximos. M. in proximo, illud autem usitatus, quod recte. neque tamen non & hoc modo locuti sunt Veteres. Ita de Rep. lib. vi. nollet: Injustiam esse & pietatis quæ cum magna in parentibus co-gressingit, tum in patri maxima est, ut enim illic pietas in propinquo, ita heic. pietas in proximo, quo afficiuntur proximi. Gulielm.
 6. Quæ proficisci ab ostentatione magis, quàm à voluntate videantur. Sic vinnes mss. Gulielmianis sic Pall. vulgari enim, quæ videntur ab ostentatione magis quàm à voluntate proficisci. Ioffecisler mihi dixisse, quæ ab ostentatione magis quàm à voluntate.
 7. Sed cum his in quibus præclare agitur si sunt simulacra virtutis. Haud aliter M. P. C. item Palat. pr. nisi quod si amplius, sed ex eum, & quod non displicet. aliter odd. si sunt Lambinus si injuri repoluit, ex mss. suis, uti quidem jactat. Palatini sec. legus sed cum civibus: præclare agitur si sunt, & c.
 8. Illæ virtutes bonam virum videntur potius attingere. Sic Lambiniani, neque abeant Pall. aut Gulielm. codd. qui ipse præterez annotavit M. restituit bonum virum. unde et supcrio est, & glossamate adjectum verbum attingere; aut legendam, videntur propius attingere.

9. Atque hæc in moribus. Vulgati posteriori in mss. hinc residerentur, sed præteredd. pricas & mss. Pall. M. F. D. ne addam et am Lambinianos.
 10. Si modò possis. Gulielmianis maluit possis, è Manut. anonora veterum loquendi formulâ.
 11. Amicitiam agros, & c. Est non modò à Lambiniani libris omnibus sed & Pall. M. F. D. item editioe Romanâ prima: nam Morgagnina, ut & alia sequ. an non imitari agros.
 12. Vel morbo. Vulgati, vel modo: sed alterum illud longè verites, eruitque Gulielmianis è M. D. C. affirmatque etiam Ales Nepos inventum à se in tribus mss. retrahendum autem putabat ante Aldum ferè natum Anemæcius fide codicis Augustani: neque aliter quoque Pal. sec. morbo autem est animi vitium in veteratum, ita ut velli difficile sit: quales in prodigis opum profuturum. Cicero in Verrem: vno nunc ad istius quædam videtur ipse apphas fudum, ut amicitia morbum & infamiam, ut Sicuti Latreium. E. Seneca ceteris malum opponit iudicio: videntur modo. Animo veritatem nostram cum auctorem.
 13. A quo enim plurimum sperant, & c. Sic omnes scripti antiquosque publicati, recentissimi tamen omiserunt litteram illam primam.
 14. Civitatem in unum: generis humani societate. Tamen abest M. non male. ita beneficiis ceteris dicimus: Gulielmianis.
 15. De si constitutum: è quibus ipsa cetera, & c. Gulielmianis malebat: conjunctum hæc leges; constitutum: è quibus ipsa cetera, & c.

Omnia autem communia hominum videntur ea, & quae sunt generis eius: quod ab Ennio positum in una re, & transferri in multas potest.

3. Homo qui erranti comiter monstrat viam; Quasi lumen de suo lumine accendat, faciat; Nihilominus ipsi luceat, cum illi accenderit.

Una ex re laus praecipitur, ut, quidquid sine detrimento possit commodari, id & tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, 5. NON PROHIBERE aquam profluentem: PATRIBUS IGNORANTIAM capere, si quis velit; CONSILIIUM prope delibenter dare; quae sunt iis utilia, qui accipiunt; vanti non molesta. Quare & his utendum est & semper aliquid ad communem utilitatem afferendam. Sed quoniam copia parva singularium sunt: eorum autem, qui his egent, infinita est multitudo: vulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennii finem, Nihilominus ipsi lucere: ut facultas sit, qua in nostros simus liberales. Graedus autem plures sunt societatis hominum. Ut enim & ab infinita illa descendatur, propior est ejusdem gentis, nationis, linguae: qua maxime homines conjunguntur; 7. interitus eorum est, ejusdem esse civitatis. Multa enim sunt civilitas inter se communia: forum, fana, porticus, vicia, leges, iura; iudicia, iustitiae, consuetudines praeterea, & familiaritates, 8. multaeque cum multis res, rationesque contrariae. Arctior vero collegatio est societatis propinquorum, ab illa enim insensata societate humani generis in exiguum, angustumque concluditur. 9. nam cum sit hoc natura communis animantium, 10. ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso conjugio est: proxima in liberis: 11. deinde una domus, communi omnia. Id autem est principium urbis, & quasi seminarium reip. Sequuntur statim conjunctiones: post consobrinorum, sobrinorumque: qui cum una domo jam capti non possint, in alias domos, tanquam in colonias exeunt, sequuntur connubia, & affinitates: ex quibus etiam plures propinqui. Quae propagatio, & soboles, origo est rerum publicarum. Sanguinis autem conjunctio, & benevolentis vincit homines caritate. Magnus est enim, eadem habere monumenta majorum, iisdem uti sacris, sepulcra habere communi. Sed omnium societatum nulla praestantior est, 13. nulla firmitior, quam cum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate

conjuncti. Illud enim honestum, quod sepe dicimus, etiam si in alio cernimus, tamen nos movet, 13. atque illi, in quo id inesse videtur, amicos facit. Et quamquam OMNIBUS vultus & nos ad se allicit, faciatque ut eos diligamus, in quibus ipsa inesse videatur. 15. tamen iustitia & liberalitas id maxime efficit: nihil autem est amabilius, nec copulatius, quam morum similitudo bonorum. In quibus enim eadem studia sunt, eademque voluntates: in his fit, ut aequè quisque altero delectetur, ac seipso: efficiturque, id, quod Pythagoras vult in amicitia, 16. ut unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quae conficitur ex beneficiis 17. ultra citro, datis acceptis: quae & mutua, & gratitudo sunt, inter quos ea sunt, firma devincuntur societate. Sed cum omnia ratione, animoque iustitiae, omnium societatum 18. nulla est gravior, nulla carior, quam ea, quae cum rep. est unicuique nostrum; cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium caritates patria una complexa est: pro qua quis bonus debet mortem oppetere, si ei sit profuturus? Quo est detestabilior istorum immanitas, qui lacera runt omni scelere patriam, & in ea funditus delenda occupati & sunt, & fuerunt. Sed si contentio quaedam, & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sunt, patria & parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus: proximi, liberi, totaque domus, quae spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere 19. perfugium: deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est. Quamobrem necessaria praesidia vitae debentur iis maxime, quos ante dixi: vita autem, victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam oburgationes 20. in amicitia vigent maxime: estque ea jucundissima amicitia, quam similitudo morum conjugavit. Sed in his omnibus officiis tribuendis videandum erit, quid cuique maxime peccasse sit, & quid quisque nobiscum, vel sine nobis aut possit consequi, aut non possit. Ita non iidem erunt necessitudinum gradus, qui temporum; suntque officia, quae aliis magis, quam aliis debeantur: ut vicinum civitatis adjuveris 21. in truci bello percipiendis, quam aut fratrem, aut familiarem, at, si iis in iudicio sit, propinquum potius, & amicum, quam vicinum defendetis. Haec igitur, & talia, circumspicienda sunt.

M m m 5

1. Quasi lumen de suo lumine accendat, faciat; Nihilominus ipsi luceat, cum illi accenderit. Non est idem ut posterius vulgari alterum haec in omni bus manibus & edd. praestitit. 2. Transferri in multas. Sic enim ante saeculum editi & Pall. & F. D. om. pro multis ut heri nate editiones. Lambinus productis in permutat quod & in M. 3. Homo qui erranti. Ita Pall. nec non M. F. V. D. omisso, ut, quod praestatur ab illis. Gulielmus in alt. Dico qui erranti. 4. Tribuatur vel ignoto. Illud est, quod hodie comparat in plerisque edd. non agnoscit Pall. non Faut Langian, sed nec editio Romana in qua, vel etiam, possit. 5. Non prohibere aquam profluentem. Scilicet haurire, inquit Gulielmus: etiam V. Gortii, neque secus mss. etiam Palatin. primis editionibus tamen lib. IX. Symplicius exemplaria laudat in quibus, quae sunt, quod placitum Aldo Nepoti; neque profecto concepiendum est: exhibetque etiam in M. habetque Pal. sec. 6. Ab insensata illa descendatur. Est & Pall. M. F. D. & Langian. scilicet primis edd. ubi quippe, ab illa descendatur insensata. 7. Interitus eorum est, ejusdem esse civitatis. Ita Langius, & defendit recte potest magis placet aliorum librorum scriptura interitus, intelligit se esse. Gulielmus. Et vero cum illud interitus referat in aliquo Manutianis, et alioque; sed ut deinde publicetur tantum, tamen etiam ejusdem civitatis sic enim omnino editio Romana oratione c. CCCLXVIII. nisi quod ipsa quoque interitus. 8. Multa enim sunt. Ita Langius, & defendit recte potest magis placet aliorum librorum scriptura interitus, intelligit se esse. Gulielmus. Et vero cum illud interitus referat in aliquo Manutianis, et alioque; sed ut deinde publicetur tantum, tamen etiam ejusdem civitatis sic enim omnino editio Romana oratione c. CCCLXVIII. nisi quod ipsa quoque interitus. 9. Nam cum sit hoc natura communis animantium. Sic Pall. sec. M. F. D. aliterque scripti sine voce omnium, & quae passim additur. Palatinus noster proterandus; meo iudicio, nam cum sit hoc communis natura animantium. 10. Ut habeant libidinem procreandi. Libidinem in re ponunt bona; in mali libidinem. 11. Dico de una domo, communia omnia; F. dicitur enim sunt totus neque

aliter editio Romana prima; malum tamen quod testat in Pal. pr. dicitur, & emendata omnia. 12. Nulla similitudo, quam cum viri boni motione similes sunt familiaritate erant. Sufficere mihi, nulla similitudo, quam viri boni motibus similes abjectis ceteris omnibus. 13. Siquis illi in quo id inesse videtur. Votula id non est in Pal. pr. neque ea haec opus. Editio Romana princeps solum modo agnoscit, atque illi quo videtur inesse, recte & reformato quo in qua. 14. Ad se allicit faciatque. Cum sic quoque repererit in duobus suis Suidas noster Petreus, sequi ipsam libit, cum ita quoque exstat in Palat. pr. editionibusque primis, Mogantina, Romana, ceterisque, sequi, maluit, aliter satitque. 15. In hac ita liber aliter ad maxime efficit. Ferretur si deleatur illa, id, & efficit, tanquam glossatoris notitiam. 16. Ut unus fiat ex pluribus. Praeposuerim Palatini primi exemplaris scripturam unum. 17. Ut unus fiat ex pluribus. Ita Liquido scriptor libet, neque aliter divinat Langius. Donatus ad hoc Terentii: passulo ut mihi una domus et abiens praesertim patet. Proverbiale est, abiens praesertim: ut in sum deservam, ut in cetera, & cetera hujusmodi; & fanda infanda quae in istis vult. Gulielmus. 18. Nulla gravior, nulla carior. Vulg. gratior, sed altera lectio conspicitur in editione Romana prima in M. F. D. I. ac Langianis; deinceps Pal. sec. 19. Perfugium. Pall. & F. item edd. prima profugium nec aliter Victorius impressit; neque video cur non debeat recipi. 20. In amicitia vigent maxime. Siquis in qua. Sic vett. edd. & mss. omnes, nisi quod Palatinus praebit vox maxime. Gulielmus monuit in Hircop. ano correctum ab eadem manu, in amicitia vigent: maxime est ea quae videtur, idque amplectitur, vulgat. nuper in amicitia. 21. In fructibus percipiendis. Sic edd. omnes vett. & mss. sic Pall. M. F. D. deinceps maluerunt frugibus.

sunt in omni officio: 1 & consuetudo, exercitatioque capi-
pienda, ut boni *ratores* officiorum esse possimus, 2 &
addendo, de ducendoque videre, quæ reliqui summa fiat:
ex quo, quantum cuique debeat, intelligas. Sed ut nec
dici, nec imperatores, nec oratores, quamvis artis præ-
cepta perceperint, quidquam magna laude dignum sine
usu, & exercitatio consequi possunt: sic officii conser-
vandi præcepta, traduntur illa quidem, ut facimus ipsi:
sed rei magnitudo usum quoque exercitatioemque desi-
derat. Atque ab his rebus, quæ sunt in iure societatis hu-
manæ; quemadmodum ducatur honestum, 4 ex quo ap-
tum est officium, satis ferè diximus.

Intelligendum est autem, cum proposita sint genera
quattuor, è quibus honestas, officiumque manaret, plen-
didissimum videri, quod animo magno, elatoque huma-
nasque res despiciente situm sit. Itaque in probis maxime
in promptu est, si quid tale dici potest:

Vos enim juvenes, & animum geritis vultis obrem;
illa virago viri;

Et si quid ejusmodi:

6 Salmacida spolia, sine sudore & sanguine.

Contraque in laudibus, quæ magno animo, & fortiter, ex-
cellenterque gesta sunt, ea nescio quomodo quasi pleniore
ore laudamus. Hinc theorum campus de Marathone, Sala-
mine, Platæis Thermopylis, 7 Leuctis. hinc noster Co-
cles, hinc Decii, hinc Cnæus, & Publius Scipiones, hinc
M. Marcellus, innumerabilesque alii: maximeque ipse
populus Romanus animi magnitudine excellit. Declara-
tur autem studium bellicæ gloriæ, quod status quoque vi-
demus ornatum ferè militari. Sed ea animi elatio, quæ ceti-
mitur in periculis & laboribus, si iustitia vacat, pugnetque
non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio
est. non enim modo id virtutis non est, sed potius imma-
nitatis, omnem humanitatem repellentis. Itaque probe
desinitur à Stoicis *FORTITUDO* cum eam, virtutem esse
dicant propugnantem pro æquitate. Quocirca nemo, qui
fortitudinis gloriam consecutus est insidiis, & malitia lau-
dem esse adeptus, nihil enim honestum esse potest, quod
iustitia vacat. Prælarum igitur Platonis illud: *Non solum*
inquit, scientia, quæ est remota à iustitia, caliditas potius
quam sapientia est appellanda: verum etiam animus paratus
ad periculum, si sua cupiditate, non ut iustitiam communi impu-
litur, aulaciam potius nomen habeat quam fortitudinis. Ita
que 8 viros fortis magnum animo, eosdem bonos & simpli-
cis, veritatis amicos, minimeque fallaces esse volu-
us:

quæ sunt ex media laude iustitia. Sed illud ediosum est,
quod in hac elatione, & magnitudine animi, facillimè per-
tinacia, & nimia cupiditas principatus innascitur. Ut enim
apud Platonem est, *omnis motus Lacedæmoniorum, infla-*
matum esse cupiditatem incendi sic, ut quisque animi ma-
gnitudine maxime excellit, ita maxime vult princeps
omnium, vel potius solus esse. *Discretus* autem est,
cum prætere omnibus concupietis, servare æquitatem,
quæ est iustitiæ maxime excellit, quo fit, ut neque dis-
ceptione vincit se, nec ullo publico, ac legitimo iure pa-
tiantur, existuntque in rep. plurimique largiotes, & fa-
ctiosi, ut opes quam maximas consequantur, & sint vi po-
tius superiores, quam iustitia pares. Sed quo difficilius, hoc
præclarus, nullum est enim tempus, quod iustitia vacare
debeat. *Fortes* igitur, & magnanimi sunt habendi, non
qui faciunt, sed qui propulsi in iustitiam. Vera autem &
sapientiam magnitudo, honestum illud, quod maxime
natura sequitur, in factis positum, non in gloria iudicatur:
principemque se esse mavult, quam videri. 9 Etenim qui
ex errore imperita multitudinis pendet, hic in magnis vi-
ris non est habendus. Facillimè autem ad res injurias im-
pellitur, 10 ut quisque est altissimo animo, & gloriæ cupi-
duate, qui locus est sane lubricus, quod vix invenitur, qui,
laboribus susceptis, periculisque editis, non quam *mercedem*
rerum gestarum desideret gloriam.

20. Omnino fortis animus, & magnus duabus rebus maxi-
mè cernitur: quarum una in rerum externarum despicien-
tis ponitur, cum persuasum sit, nihil hominem, nisi quod
honestum, decorumque sit, aut admirari, aut optare, aut ex-
petere oportere: nullique neque homini, neque pertur-
bationi animi, nec fortunæ succumbere. Altera est res, ut
cum ita sit affectus animo, ut supra dixi, res gerat magnas
illas quidem, & maxime utiles, 11 sed & vehementer ar-
duas, plenasque laborum & periculorum, 12 tum vitam
multum aut rerum, quæ ad vitam pertinent Harum
rerum durum splendor omnis, & amplitudo, addo etiam
utilitatem, in posteriore est: causa autem & ratio efficiens
magno viros est in prioribus in eo enim est illud, quod ex-
cellentes animos, & humana contemnens facit id autem
ipsum cernitur in duobus: si & solum id, quod honestum
sit, bonum iudicet, & omni animi perturbatione liber sit,
nam & ea, quæ eximia periti que & præclara videntur, par-
va ducere, eaque ratione stabili firmaque continere,
fortis animi, magnique ducendum est: & ea, quæ videntur
acerba: 13 quæ multa, & varia in hominum vita, for-
tunæ que

1. *Consuetudo exercitatioque capienda.* Nihil temerè mutandum: sed
venustius fortassis sic facienda, idque etiam in quo quod viri docti ex-
cogitarunt, aub tenda, nimium recedente à vestigiis scripturæ veteris
Gulielm.

2. *Et addendo de ducendoque.* Sic Pal. pr. m. & mss. se. omnes, nisi
quod secund. B. M. diciturque, in quam vocem inclinat Gul. elmius,
ut & ante ipsum La. gius.

3. *Traduntur illa quidem officia iustitiam ipsi.* Ita scripti: Languius & mss.
meos cetos antea erat factus, in ep. i. iustitiam, in h. s. i. b. r. i. s. i. l. i. t. i. a.
cet. q. i. o. s. officiorum servandorum præ. epa tradit, Gulielm.

4. *Ex quo aptum est officium.* Haud fecit Aldi nepos ed. p. i. o. s. m. a. t. q. u. e.
Palat. ec. M. E. D. alud in q. edd. exolevit, in quibus alium, non
viam, ut deinde sub. cati Sic apta p. i. o. s. m. a. t. q. u. e. os. Ap. i. o. s. ab ap. i. o. s.
quo multi veterum cū in h. s. i. b. r. i. s. i. l. i. t. i. a. & non prædicitur sicut ple-
nè quæque s. d. quæ s. i. p. a. s. e. n. d. i. s. u. a. n. t. h. o. n. o. r. u. m. I. d. e. m. U. t. p. a. t. r. i. c. e. s.
s. p. e. r. a. t. i. o. n. e. p. r. i. m. a. r. e. t. u. a. p. l. e. b. i. s. u. s. p. e. n. d. i. h. o. n. o. r. u. m. & c. d. e. s. t. r. e. t. e. r. e. t. i. a. o. p. t. i.
s. i. o. n. i. m. f. r. a. g. m. e. n. t. u. m. C. o. l. o. n. i. n. v. a. l. g. a. t. i. s. u. r. b. o. t. i. q. u. e. a. d. i. p. e. n. d. i. m. u. l. t. e. G.
l. i. e. m. i. u. s.

5. *Animum geritis vultis obrem; illa virago viri.* Revocav. lectionem
primæ editioni. Romanæ, quam. Italicæ Palatinæ. pr. alior. mque
scripti usque aliter V. & aut Lamb. intermedii placuit, a. o. m. o. s. g. e. r. i. t. i. s.
v. u. l. t. i. s. v. i. r. o. s. v. i. r. o. s.

6. *Salmacida spolia sine sudore & sanguine.* Sic Pal. M. E. D. V. Salmacida
à *μυρτα*. Glossar. captiva cum marina venatione est. floretque
potè *ἀμυρτα* res *ἀμυρτα*. cūm sit sit & pulverulenta & cra-
centa, quod præclare ut omnia, notavit Scaiger ad Anton. un. & Fe-
stum. Vi autem à Salmaci Salmacida, ita fere inflexit M. Tull. us
Τοῦ αὐτῆς Περικλέους Φιλιππηica III. Gulielm.

7. *Leuctis, hinc noster Celeribus Decii.* Ita *εὐρυκῶς* Petrus Baidi-
nos: proxime veli g. a. c. r. i. p. t. u. r. v. e. t. e. r. s. q. u. e. e. s. t. *Leuctis*, *Sterceles*,
hinc Decii aut *o. c. o. d. e. s.* Longius maluit, *Leuctis*, *Strato* hinc noster *Ce-*
les. sed reced. c. à *Leuctis* Long. Gulielm. Parthastus, dudum indica-
t. a. n. i. b. r. o. d. & c. q. u. i. s. p. e. r. e. p. e. r. i. s. t. o. l. a. n. *Leuctis* hinc sunt *Celeribus Decii*,
quæ lectio nec. a. p. e. r. n. a. n. d. a.

8. *Vires fortis, magnanimis.* Copulam delevit Gulielmus è mss.
suis, q. & nec in Palat. aut editionibus primis.

9. *Etenim qui ex errore...* Hæc peritudo in vetusto M. dimidiata
solum legitur, hoc vultu. est enim qui ex errore imperitæ multitudinis pen-
det. ceteris omnis Gulielm.

10. *Ut quisque sit altissimo animo & gloriæ cupiditate.* Sic ferè niss. no-
strum, sic aliorum prope omnes, non *cupidus*, quod ne in primis quidem
extat ed. ientibus. A. Lamb. Latine sic dei negat: à quo d. i. s. t. e. n. o. *al-*
tissimo, n. r. u. n. q. u. e. *quædam luxuriam* comprehendit. *Et animo & cupidi-*
tatem gloriæ sic Gulielmus. sed est in cum Anon. & c. us proderit, extat
in m. Anguiano, & gloriæ, & cupiditate, quærendum an non ea
lectio ponit adhuc sit, iore usque quæ duabus quasi alii inflectat
alissimum illum animum Pal. sic. p. r. i. z. e. r. e. *alissimum, et gloriæ cup-*
tis. Sed & vehementer arduus. Sic Pal. pr. alio dantque edd. vetustiss.
in quibus, ut. R. in mss. M. E. Palat. sic. sed us. v. e. h.

12. *Tum etiam tum multum aut rerum, quæ ad vitam pertinent.* Sic M. E. & Lamb. n. a. n.
nisi quos M. F. irem D. ab. h. i. c. v. o. c. *aliorum*. Pal. p. o. s. i. e. n. t. a. t.
t. u. m. v. i. t. a. t. o. m. a. l. i. s. u. m. c. a. u. s. a. v. i. t. a. m. & c. v. e. r. o. s. i. m. e. f. o. r. e. t. a. r. b. e. r. a. t. u. s. s. u. m.
p. r. i. n. c. i. p. i. u. m. a. l. i. o. r. u. m. v. i. t. a. m. & c.

13. *Quæ multa & varia.* M. qua multa & varia. Adjecto tamen ma-
no eodem *vera* lego; *multa & varia* imp. i. u. n. g. e. n. t. i. a. & multis modis
graffatur in vitam humanam fortuna. Gulielm. *L. Quæ*

unaque versatur: ita ferre, ut nihil à statu naturæ discendas, nihil à dignitate sapientis, robusti animi est, magaque constantia. Non est autem contentanctum, qui metu non frangatur, cum haec cupiditate: nec, qui invictum se à labore praestiterit, vici à voluptate. Quamobrem & haec videnda; & pecunia fugienda cupiditas: nihil enim ea tam angusti animi, tamque parvi, quam amare divitias: nihil honestius, magnificentiusque, quam pecuniam contemnere, si non habeas: si habeas, ad beneficentiam, liberalitatemque conferre. Cavenda est etiam gloria cupiditas, ut supra dixi. Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Nec verò imperia expedienda, & potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnquam in. Vacandum autem est omni animi perturbationi, tam cupiditate, & metu, tum etiam agitudine, & voluptate animi & iracundia; ut tranquillitas & securitas adit, quæ affert cum constantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem & sunt, & fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis se removerint, ad otiosaque perlegerint. In his & nobilissimi philosophi, longequè principes, & quidam homines severi & graves, nec populi, nec principum mores ferre poterunt: vis, quæque nonnulli in agris, delectari se sua familiariter. His idem propositum fuit, quod regibus, ut ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate uterentur, & cuius propriam est, sic vivere, ut velis. Quare, cum hoc commune sit potentis cupidorum cum his, quod dixi, otiosis: sicut se adipisci id posse arbitrantur, si opes magnas habeant: aliter, si contenti sint & suo, & parvo in quo neutrorum omnino contentiunda est sententia: sed & facillior, & minor, & minus aliis gravis aut molesta vita est otiosorum: fructuosior autem hominum generi, & ad gloriam, amplitudinemque aptior eorum, qui se ad remp. & ad res magnas gerendas accommodaverunt. Quapropter & his sollicita concedendum sit, remp. non expeditibus, qui & excellenti ingenio, doctrinæ se se dederunt: & his, qui aut validissimis imbecillitate, ut aliqua graviore causa impediti, à repub. recesserunt, cum ejus administranda potestatem eis laudemque concederet. Quibus autem talis nulla est causa, si de picere se dicant ea, quæ plerique alienent, imperia, & magistratus, his non modo non laudis, verum etiam vitio vandum puto. Quotam iudicium in eo, quod gloriam contemnant, & pro nihilo putent, difficile factu est non probare: sed videntur labores, & molestias, sicut offensivam, tum repulsam, quasi quamdam ignominiam timere, & infamiam. Sunt enim, qui in rebus contrariis parum sibi consent: voluptatem severil-

simè contemnant, in dolore sint molliores: gloriam negligant, si angantur infamia: atque ea quidem non satis constantiter. Sed his, qui habent à natura adjumenta rerum gerendarum, abjecta omni cunctatione, & adspicendi magistratus, & gerenda resp. est, nec enim aliter aut regi civitas, aut declarari animi magnitudo potest. Capessentibus autem temp. nihilo minus, quam philosophis, haud scio an magis etiam, magnificentia, & despicienti adhibenda sit rerum humanarum quam sæpe dico, & tranquillitas animi, atque securitas: si quidem hec anxii futuri sunt, & cum gravitate, constantique victuri. Quæ eo facilliora sunt philosophis, quo minus multa putent in eorum vita, quæ fortuna teriat, & quo minus multis rebus egent: & quia, si quid adversi eveniat, tam graviter cadere non possunt. Quocirca non sine causa majores motus animorum concitantur, & majoraque efficienda, remp. gerentibus, quam quietis quo magis his & magnitudo animi est adhibenda, & vacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caveat, ne id modò consideret, quam illares honesta sit: sed etiam, ut habeat efficiendi facultatem, in quo ipso considerandum est, ne aut temerè desperet, propter ignaviam: aut nimis confidat, propter cupiditatem. In omnibus autem negotiis, prius, quam aggrediate, adhibenda est præparatio diligens.

22. Sed cum plerique arbitrentur res bellicas majores esse, quam urbanas: minuenda est hæc opinio. multi enim bella sæpe quaesierunt propter gloriæ cupiditatem: atque id in magnis animis, ingeniiisque plerumque contingit: eoque magis, si sunt ad rem militarem apti, & cupidi bellicorum gerendorum. Verè autem si volumus judicare, multas res existere urbanæ majores, clarioreque, quam bellicæ. Quamvis enim Themistocles jure laudetur, & sit ejus nomen, quam Solonis, illustrius, citeturque Salamis clarissima testis victoriæ, quæ anteponatur consilio Solonis, quo primùm constituit Areopagitas: non minus præclarum hoc, quam illud, judicandum est. illud enim lemè profuit: hoc semper proderit civitati: hoc consilio leges Atheniensium hoc majorum instituta servantur. Et Themistocles quidem nihil dixerit, in quo ipse Areopagum adjuverit: rat ille adjuvit Themistoclem. Est enim bellum gestum consilio lenatus ejus, qui à Solone erat constitutus. Licet eadem de Pausania, Lyandroque dicere: 12 quorum rebus gestis quamquam imperium Lacedæmonis putatur, tamen ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus, & disciplinæ conferendi sunt. Quinctiam ob has ipsas causas: 13 & parentiores habuerunt exercitus, & fortiores. Nihil quidem neque pueris nobis, M. Scavrus C. Mario, neque cum

1. Quamvis & hac videnda, etc. Sic M. P. D. item Palat. vulgo est, sui videnda.
 2. Ad beneficentiam] Ita & hoc loco Palatin. & M. F. probatque Guelmianus.
 3. Ad ipsius autem accipienda interdum, aut repudianda nonnquam.] Brevis Romana editio præcipue, ut patitur non accipienda, aut deponenda morequam M. reliquæ in eod. solumque excludit vocem postremam, sed hæque, aut non deponenda, quod nescio cui Politico salivam movebit.
 4. Removerint ad otiosaque perlegerint.] Fland aliter Pal. pr. & Guelmianus M. P. V. D. C. editioque Romana princeps & Victoriana alii molite, removerint, & perlegerint. Pal. præterea, iec. perlegerint.
 5. Nec populi que principum mores ferre poterunt.] Guelmianus eiecit istam vocem, subicitque ad Langianorum cod. poterunt. ego utrumque potius moverim, tanquam à seculo immisissimè ignorante ferre valeat ferre.
 6. Excellentis ingenio, doctrinæ se se dederunt.] Sic in omnibus edd. relictum, etiam Victorii atque Aldi nepotis. loquiores interjecere otio doctrinæque.
 7. Quibus autem talis nulla est causa.] M. F. & impressi xvi majoris, si causa tunc sit causa. Plautus Mercatore; si causa tunc: exigitur maius.
 8. Non efficiuntur tam repulsam.] M. F. item Curtionis in nec non Palat. & repulsamque probat Guelmianus, tanquam quatuor potestercasus, labores, molestias, offensivones, repulsas, & quæ multos

detererent ab adeundis magistratibus.
 9. Adspicendi magistratus] etc. gerenda, etc.] Ita concorditer vet. edd. & Pall. utroque est M. Guelmianus; sine verbo sus.
 10. Majoraque efficienda.] Palat. ut & M. atque F. efficienda. Guelmianus ibat. ex C. & D. majoraque efficienda. nam sollicitudo major urget resp. administratos, quam privatam rerum curiosos, ut quæ conantur exitu operato concludantur sic ille.
 11. Ad illud adjuvit Themistoclem.] Sic prima editio Mogontia nascitur Romana, anni M. C. C. LXVI. neque recedit Palat. in nossem si quod voce adjuvit 5. et ille verò adjuvit Them. erat in Palatin. sec. & M. ad illud verò adjuvit Th. in F. D. C. et ille verum esse adjuvit Th.
 12. Quorum rebus gestis quamquam imperium Lacedæmonis putatur.] Ita rectum arbitror, delecta voce que vulgares libros obediit: delatam quæquam neque invenio in M. aut D. & suis abesse, permulto didimus meminere. Putatur & eximie est. In Verrem V. si deus sic C. C. C. cupidinem illum putasset. Ita hæc, imperii Spartani magnitudo est maior rebus gestis Lyandr. & Paulan. Famil. Epist. 15. Neque hominum me impellat: et velis putare. Toront. Adephis: Nam d. sibi laudi putat, si filium esse reperit? Sallustius Catilin. de Cethego: Maxime hunc esse visum putabas: ita M. Guelmian. habetque sibi quoque faventes Palatin. nosti os.
 13. Et parentiores habuerunt exercitus.] Est à Palat. ut & M. F. D. Guelmianus; præterea editio Victorii. al. & maluerunt paratior: ex hisdem membranis rorsum statim feci parvi enim sunt, etc. probatque & Turnebo lib. XXVI. cap. 38.

cum verfaremur in rep. Qu. Catulus Cn. Pompeio cedere videbatur. Parvi enim sunt foris arma, nisi est consilium domi. Nec plus Africanus, singularis & vir. & imperator, in excidenda Numantia resp. profuit, quam eodem tempore F. Nafica privatus, cum Ti. Gracchum interemit: quamquam hæc quidem res non solum ex domestica est ratione: 1 attingit etiam bellicam, quoniam est consilio urbano, sine exercitu. illud autem optimum est, 2 in quo me invadi solere ab improbis, & invidis audio:

Cedat arma toga, 3 concedat laurea lingua.

Ut enim alios omittam, nobis temp. gubernantibus, nonne toga arma cessare? neque enim in repub. periculum fuit gravius unquam, 4 nec majus odium. Ita consiliis, diligentibusq; nostra celeriter de manibus audacissimorum civium delapsa arma ipsa ceciderunt. Quæ res igitur gesta unquam in bello tanti qui triumphus conferendus? Licet enim, Maice filii, apud te gloriari, ad quem & hereditas hujus gloriæ, & factorum imitatio pertinet. Mihi quidem certe vir abundans bellicis laudibus Cn. Pompejus multis audientibus, hoc tribuit, ut diceret, frustra se triumphum seorsum deportaturum fuisse, nisi mox in temp. beneficio, ubi triumpharet, esset habiturus. Sant ergo domestica fortitudines non inferiores militatibus: in quibus plus etiam, quam in his, operæ, studique ponendum est. OMNINO illud hopestum, quod ex animo excelsio, magnificoque quærimus, animi efficitur, non corporis viribus. Exerendum tamen corpus, & ita afficiendum est, ut obedire consilio, rationique possit in exsequendis negotiis, & in labore tolerando. Honestum autem id, quod exquirimus, totum est positum in animi cura, & cogitatione: in quo non minorem utilitatem afferunt, qui rogati resp. præsumunt, quam qui bellum gerunt. Itaque eorum consilio saepe aut non sumptis, aut confecta bella sunt, nonnumquam etiam illata ut M. Catonis bellum tertium Punicum: in quo etiam morus valuit auctoritas. Quate expectanda quidem magis est decetendi ratio quam decet audiri fortitudo sed cavendum, ne id bellandi magis fuga, quam utilitatis ratione faciamus. Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud, nisi pax qua sita videatur. 5 FORTIS vero & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deseri, ut dicitur; 6 sed præsentis animi uti consilio, nec à ratione discedere: quæquam cogitatione futura, 7 & ali quanto ante constituere, quid accidere possit in utramque partem: & quid agendum sit, cum quid evenerit; nec

committere, ut aliquando disendum sit. Non eutarant. 8 Hæc sunt opera magni animi, & excelsi, & prudentia, consilioque identis. Temere autem in acie veritari, & manu cum hoste confingere, immane quiddam, & beluarum simile est. 9 sed cum tempus, necessitasque postulat, decernendum manu est, & mors servituti, turpitudinique anteponenda. De evitendis autem, diripiendique urbibus, 10 valde considerandum est. NE QUID TEMERANE QUID CRUDELIBER, idque est vitii magnam mi, rebus agitatatis, punire fonteis: multitudinem conservare: in omni fortuna, recta, atque honesta retinere. Ut enim sunt, quemadmodum supra dixi, qui urbanis rebus bellicis antepoant: sic reperies multos, quibus periculosa & calida consilia 11 quietis cogitationibus & splendida & majora videantur. Numquam omnino periculi fuga committendum est, ut imbelles, timidique videamur, sed lugendum etiam illud ne offeramus nos periculis sine causa: quo nihil potest esse stultius. Quapropter IN AD BONDIS periculis consuetudo imitanda medicorum est, 12 qui leviter ægotantes leviter curant: gravioribus autem morbis periculosas curationes, & incipitis adhibere coguntur. Quate in tranquillo tempore etiam adversam optare, dementis est: subvenire autem tempestati quavis ratione, sapientis: eoque magis, si plus adipiscere te explicata boni, quam ad dubitata mali. Periculose autem rerum actiones partim his sunt, qui eas suscipiunt, partim reip. Itemque alii de vita, alii de gloria, & benevolentia civium in discrimen vocantur. Promtiores igitur debemus esse ad nostra pericula, quam ad communia, dimicareque paratius de honore, & gloria, quam de ceteris commodis. Invenit autem multum sunt, qui non modo pecuniam, sed vitam etiam profundero pro patris parati essent: iidem gloria jacturam ne minimam quidem facere vellent, ne rep. quidem postulant: ut Callierstidas, qui cum Lacedæmoniorum dux fuisset Peloponnesiaco bello, multa que fecisset egregie; venit ad extremum omnia, cum consilio non paruit eorum, qui classem ab Arginensis removendam, nec cum Atheniensibus dimicandum putabant. Quibus ille respondit, Lacedæmonios, classe illa amissa, aliam parare posse: se fugere sine suo dedecore non posse. 13 Atque hæc quidem Lacedæmonios plaga medicis: illa pestifera, qua cum Cleombrotus, invidiam timens, temere cum Epaminonda conflixisset, Lacedæmoniorum opes contraxerunt. Quanto QU. Maximus melius? de quo Ennius:

14 Unus homo nobis cunctando restituit rem.
15 Non penetrat enim rumores ante salutem.

Ergo

1. Attingit etiam bellicam. Haud alteri dem libri quaque; neque ab editio Romana princeps: scilicet quod est Victorius, nisi quod per potior est, sed al. 2. edd. attingit enim & bellicam.
2. In quod invadi solere ab improbis. Est ab eodem mss. nostris aliorumque; quibus proxime accedat primus vulgati, qui in quo invadi, nam denuncipet, in quo me invadi.
3. Concedat laurea lingua. Haud aliter Palat. pr. cosigue avorum ego. Duo tamen mss. quibus usus Guilielmus & Palat. sec. volebant laurea laudi, quod & probare videbatur: tanquam huc faceret: illud pro Cn. Plancio cap. 27. Ita se quam habeo laudem, &c. in cap. 13. Bruti: At vero extra Græc. am magna dicendi studia fuerit, maximeque hinc lauream habuit honores &c. Et quidem illud laudi invenit etiam in suis Turnebus, sed plures sunt, sed plura; qui, quæque militavit pro altera lectione.
4. Nec majus est. Revocavit hanc lectionem primus Paulus Manutius, firmaturque Palat. sec. M. F. C. prius legebatur nullo id. nec sentio, idem.
5. Fortis vero & constantis, &c. Approbavi conjecturam Suffridi notari, quod illud enim, quod eadem recte monuit: idque convincunt sequentibus, & omnes membrant Langii. Guilielmus, restat tamen in Palat.
6. Sed præsentis animi uti consilio. M. F. D. E. item Palat. editioque Romana cum utriusque prima, sed præsentis animi uti & consilio, quod & in con-textum re. ep. Lambinus; ex libroque al. oquin in editio Victoriana; quoniam in aliquot suis mss. Aldus nepos; qui tamen ad hunc lectione, alteri.
7. Et ali quanto ante constituere. Omnes mss. aliquando, ut videntur glossæ ejus quod loquitur, ante Guilielm.

8. Hæc sunt opera magni animi & excelsi. Svarius in hunc auribus magni & excelsi animi, quomodo est in Palat. prim.
9. Sed cum tempus necessitateque postulat. Vulgati tempus est; verum præter Palat. & M. atque F. editioque ultimæ originis; neque aliter Victoriana ejusque traditio.
10. Valde considerandum est, ne quid temere, ne quid crudeliter. Sic Palat. sic M. F. D. ejecto primū voce illud, deinde fac. da quo postremo, temere libros invecito, dudum conquectus fuit Janus Parrhasius in Quæstis per epistolam.
11. Quietis, cogitationibus & splendida & majora. Ita Palat. pr. nisi quod is transposita copula, quietis & cogitationibus splendida & majora. Editio Romana prima ut & Palat. sec. habet, & quietis & cogitationibus splendida, quod cum & offendit in M. F. D. Guilielmus, eidem placuit; sic tamen ut præponeret: Lambini lectionem, quietis & cogitationibus; ut hoc opponeret: calidus quemadmodum periculi sit quietis.
12. Qui leviter ægotantes leviter curant. Sic Palat. pr. & M. D. item editio Victoriana, & Lambini. alie enim leviter.
13. Atque hæc quidem Lacedæmonios plaga medicis. Exclui vocem suis: quod non ex Rar. in Palatin. aut M. F. D. C. qui quatuor postremi quod habent, de Lacedæmonios, Guilielmus de Lacedæmonios: ut autem fuit deiecit, tanquam ve ba illa bina initio oræ adjecta à Rudolfo, librari. postea retulissent in textum.
14. Unus homo nobis. Sic primæ edd. sic Palat. & M. alii tamen libro, unus quibus, male tamensii & Macrobbium audias, & haud paululo maiorem teitem, T. L. vum h. ist. lib. xxx. cap. 20.
15. Non penetrat enim rumores. O. l. Langii & Pal. & M. F. D. Non enim penetrat, legebat Guilielmus, non enim penetrat, veteres quippe em dixit: sic quod nos enim enunciamus.

Reip. postquam, magis qua viri nunc gloria claret.

Quod genus peccandi vitandum est etiam in rebus urbanis. Sunt enim qui quod sentiant, et si optimum sit, tamen invidia metu non audent dicere. Omnino qui reipub. praefatos sunt, duo Platonis praecepta teneant: *Unum, ut civitatem civium sit tuentur, i ut quaevisque agunt, ad eam referant, obliis commodorum suorum: alterum, ut totum corpus resp. curent: ut, dum partem aliquam tuentur, reliqua deserant.* Ut enim tutela, sic procuratio reip. ad utilitatem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Qui autem patri civium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in civitatem inducunt, scissionem, atque discordiam: ex quo evenit, ut alii populares, alii studiosi optimi cuiusque videantur, pauci universorum. Hinc apud Athenienses magna discordia: in nostra rep. non solum seditiones, sed pestifera etiam bella civilia: quae gravis, & fortis civis, & in rebus dignus principatu fugiet, atque oderit: tradetque se totum reipub. ne iue opes, aut potentiam contacta sit: totaque eam sic tuebitur, ut omnibus consulet. Nec vero criminibus fallis in odium aut invidiam quemquam vorabit: omninoque ita iustitiae, honestatisque adhaeret, ut, dum ea conservet, 4 quamvis graviter offendant, moremque oppretat potius quam deserat illa, quae dicitur, *Miserum est omnino ambitio, honorumque contentio: de qua praclare apud eundem est Platonem: scilicet facere eos, qui inter se contendunt, inter potius reip. administraret, ut si nauta certarent, quis eorum potissimum gubernaret.* Idemque praecepit, ut eos adversarios excusaret, 5 qui arma contra ferant: non eos, qui suo iudicio nec tempus, velint: qualis fuit inter P. Africanum, & Q. Metellum sine acerbitate dissentio. Nec vero audiendi, qui graviter irascendum inimicis putabunt, idque magnanimum, & fortis viri esse contebunt. Nihil enim laudabilius, nihil magno, & praclato viro dignius placabilitate, atque clementia. In liberis vero populis, & in iuris aequalitate exercenda, etiam est facilitas, & altitudo animi, quae dicitur, ne, si irascamur aut intempestive accedentibus, 7 aut impudenter rogantibus, in morositate inutilem, & odiosam incidamus. Et tamen ita probanda est mansuetudo, atque clementia, ut adhibeatur, reip. causa, severitas, sine qua administrari civitas non potest. *Omnia autem & animadversio, & castigatio, contumelia vacare debent: ad ejus, qui punit, loquens, aut verbis castigat, sed ad reipub. utilitatem referri.* Cavendum est etiam, ne maiora, quam culpa sit: & ne iudicem de causis alii plebentur, alii ne appellentur quidem. Prohibenda autem maxime est ira in puniendo. nunquam enim, iustus qui accedit ad poenam, in medio civitatem illam tenebit, quae est inter nimium & parum; quae placet Peripateticis: & recte placet, modo ne laudant in iacundiam, & dicerent utiliter a natura datam. Illa vero omnibus in rebus repudianda est: *OPTANDUM QUAE UTI, qui praesunt reip. legum similes sunt, quae ad puniendum non iracundia, sed aequitate deponunt.*

Atque etiam in rebus prosperis, & ad voluntatem nostram fluentibus, superbiam, fastidium, arrogantiamque magno opere fugiamus: nam ut adversas res, sic secundas immoderate ferre, levitatis est: praclaraque est aequalitas in omni vita, & idem semper vultus, eademque frons, ut de Socrate, item de C. Laelio accepimus. Philippum quidem Macedonum regem, rebus gestis, & gloria superatum a filio: facilitate & humanitate video superiorem fuisse. Itaque alter semper magnus, alter sepe turpissimus fuit: ut recte praecipere videantur, qui monent, ut quanto superiores sumus, tanto nos geramus summissius. Panetius quidem Africanum auditorem, & familiarem suum solitum ait dicere, ut equos propter crebras contentiones pracliorum ferocitate exultantibus, domitoribus tradere soleant, ut his faciliore possint uti: sic homines secundis rebus effrenatos, & ubique praudentes, tanquam in equum rationis, & doctrinae duci oportere, loci perpicere rerum humanarum imbecillitatem, varietatemque fortunae. *ATQUE ETIAM IN SECUNDISSIMIS rebus maxime est vitandum consilio amicorum, huius maior etiam, quam ante tribuenda auctoritas. iisdemque temporibus cavendum est, ut ne assentatoribus patefaciamus aureis, nec adulari nos sinamus: in quo falli facile est. TALEM enim nos esse putamus, ut iure laudemur, ex quo nascuntur innumera vitia peccata, cum homines inflati opinionibus, turpiter iridentur, & in maximis versantur erroribus. Sed haec quidem haec tenent. Illud autem sic est iudicandum, maxime geri res, & maximi animi abis, qui reip. regant, quod earum administratio latissime pateat ad plurimosque pertineat. Esse autem magni animi, & fuisse multos etiam in vita otiosa, qui aut investigarent, aut conarentur magna quaedam, seque suarum rerum finibus continerent: aut interjecti inter philosophos, & eos, qui temp. administrarent, delectarentur re sua familiari, non eam quidem omni ratione exaggerantes, neque excludentes ab eius usum suos: potiusque de amicis impatientes, & reip. si quando usus esset, quae primum bene parata sit, nullo neque turpi quaestu neque odio: ortum quam plurimis, modo dignis, se utilem praebet: deinde augeatur retione, diligentia, parsimonia: nec libidini potius luxuriaque, quam liberalitati & beneficentiae pateat. Haec praescripta servantem licet magnifice, graviter, animoseque vivere, atque etiam simpliciter, fideliter, vitaeque hominum amice. Sequitur, ut de una reliqua parte honestatis dicendum sit: in qua verendum, & quasi quidam ornatus vitae, temperantia, & modestia omnisque sedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur. Hoc loco continetur id, quod dicitur Latine decorum potest: Graece, enim *εὐπρέπεια* dicitur. Huius vis ea est, ut ab honesto non queat separari. Nam *QUOD DECET*, honestum est: & quod honestum est, decet. Qualis autem differentia sit honesti, & decori, facillime intelligi, quam explanari potest. quidquid est enim, quod decet, id tum apparet, cum integra est honestas. Itaque non solum in hac parte honestatis, de qua hoc loco differendum est, sed etiam in tribus superioribus quid decet.*

1. *Utrumque agunt.* Sic in illis, omnia, non quidquid.
 2. *Incipit lib. magnae invidia.* Ad decant alii orae, quod non est in membranis Palat. aut M. F. D. imo ne quidem in editioe Romanae prima.
 3. *Ut dum ea conservat.* Est ab iisdem libris, vulgati enim eam.
 4. *Quamvis autem res effundat maxime per opprobria.* Pall. non habent editionem, quo ipso alius sentio, iudice eorum sententia.
 5. *Qui arma contra ferant.* Libet M. conferant, non male: sed illo modo alibi loquitur, Gulelmus.
 6. *Referat in iudicio, putant, & esse, & esse, & esse.* Revocavi lectioem Victorii, & editionem sive & in Romana anni cccc lxxxviii tem Palat. prim. & M. F. D. E. sequentes invenere, putant, & c. non Palat. praesent, putant, & c. non conferant.
 7. *Impudenter rogantibus.* Haud aliter Victorii, Aldi nepotici, Lambergae editio, restatque in Palatina & M. F. praeposere alii imprudenter.

8. *Propter crebras contentiones pracliorum.* Vereor ne Lib. huius verbis alius locat occultus, nam Palat. secund. eorum, plerumque pracliorum.
 9. *Ut perpicere rerum humanarum.* Est id eule exemplar praesent.
 10. *Ne assentatoribus patefaciamus aureis, nec adulari nos sinamus.* E assentatoribus, non male, si accedat praeterea aliorum eorum, auctoritas, ceterum dispicant orti solutionis homines, num. ut adulari nos sinamus, habet i potius pro interpretatione verborum praecedentium certe Palatin. secund. habet, ut adulari.
 11. *Et beneficentiae parat.* Vereor lib. plerique omnes parat: quod plane genu nom est, parent enim opes virtutibus aut virtutis, cum hominum admittere sunt, & quidam veluti apparitores. Probat tamen quod vulgator ea quae sequuntur libro 11. nec in referenda bene quae in ut parat omnibus, Gulelmus.
 12. *Id.*

ceat, apparet. nam & ratione uti, atque oratione prudenter; & agere quod agas, considerate: omnique in te quid sit veri, videre; & tueri decet; contraque falli, errare, labi, decipi tam dedecet, quam delirare, & mente esse captum & iusta omnia, decora sunt in iusta contra, ut turpia, sic indecora. Similis est ratio fortitudinis. quod enim viriliter, animoque magno sit, id dignum viro, & decorum videtur: quod contra, id ut turpe, sic indecorum. Quare pertinet quidem ad omnem honestatem hoc, quod dico, decorum: & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu. est enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat quod cogitatione magis a virtute potest, quam re separari. Ut v. n. u. s. a. s. & pulcritudo corporis fecerit non potest a valetudine: sic hoc, de quo loquimur, decorum, totum illud quidem est cum virtute confusum: sed mente, & cogitatione distinctum. Est autem ejus descriptio duplex. nam & generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate versatur: & aliud huic subiectum quod pertinet ad singulas partis honestatis. Atque illud superius sic fere definitur solet. *Decorum* id esse, quod constantem sit hominis excellentiam, in eo, in quo natura ejus a reliquis animantibus differat. Quae autem pars subiecta generi est, eam sic definiunt, ut id decorum esse velint, quod ita naturae consentaneum sit, ut in eo moderatio, & temperantia appareat cum specie quadam liberali. 1. Hae ita intelligi, existimare possumus ex eo decoro, 2. quod Poetæ sequuntur de quo alio loco plura disceptent. Sed tam servare illud potestas dietimus, quod deceat, cum id, quod quaque persona dignum est, & sit, & dicitur. ut, si *Aeacus*, aut *Minos* dicitur.

Oderunt dum mutant: aut,

3. Natu sepulchro ipse est parens:

indecorum videretur: quod eos fuisse justos accepimus. at Atreo dicente, plausus excitantur. est enim digna persona oratio. Sed poetæ quid quemque dicitur ex persona judicant. nobis autem personam imposuit ipsa natura, magna cum excellentia, praestantiaque animantium reliquorum. Quocirca poetæ in magna varietate personarum, etiam vitiosis quid conveniat, & quid deceat, videbunt: nobis autem cum a natura constantia, moderationis temperantiae, verecundiae partes datae sint: cumque eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos adversus homines geramus: efficitur, ut & illud, quod ad omnem honestatem pertinet, decorum, quam late fufum sit, appareat: & hoc, quod spectatur in unoquoque genere virtutis. Ut enim pulcritudo corporis apta compositione membrorum movet oculos, & delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum, quod elucet in vita, movet approbationem eorum quibus cum vivitur, ordine, & constantia, & moderatione dictorum omnium, atque factorum. Adhibenda est igitur quaedam reverentia adversus homines, & optimi cuiusque, & reliquorum: nam negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Est au-

tem quod differat, in hominum ratione habenda, inter justitiam, & verecundiam. Justitia partes suavitatis, non violare homines: Verecundia, non offendere: in quo maxime perspicitur vis decori. His igitur expositis, quale sit id, quod deceat dietimus, intellectum puto. Officium autem, quod ab eo dicitur, hanc primam habet viam, qua deducit ad convenientiam, conservationemque naturae: quam si sequemur duces, numquam aberrabimus, si sequemurque & id, quod acutum, & perspicax natura est: & id, quod ad hominum conlocationem accommodatum: & id, quod vehemens atque forte. Sed maxima vis decori in hac inest parte de qua disputamus. neque enim solum corporis, qui ad naturam apti sunt, sed multo etiam magis, animi motus probandi: qui item ad naturam accommodati sunt. Duplex est enim vis animorum atque naturae: una pars in appetitu polita est, quae est *appetitus* Graece, quae hominem huc, & illuc rapit: altera in ratione, quae docet, & explanat, & quid faciendum, fugiendumque sit ita fit 7 ut ratio praelet, appetitus vero obtemperet. Omnis autem actio vacare debet temeritate, & negligentia: nec vero agere quidquam, cuius non possit casum probabilem reddere. Hae est enim fere descriptio officii. Efficiendum autem est, ut appetitus rationi obediant, eamque neque praecurrant, nec propter pigritiam, aut ignaviam deleant: distinctaque tranquillitatis, atque omni perturbatione animi careant. Ex quo elucebit omnis constantia, omnique moderatio, nam qui appetitus longius evagantur, & tanquam exultantes sine cupiendo, sine fugiendo, non satis a ratione retinentur, hi sine dubio finem, & modum transeunt. relinquunt enim, & abijciunt obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturae: a quibus non modo animi perturbantur, sed etiam corpora. Licet etiam ipsa cernere iustorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti sunt: aut voluptate nimis gestunt quorum omnium vulnus, voces, motus, statumque mutantur. Ex quibus illud intelligitur (ut ad officii formam revertamur) appetitus omnem contrahendos, sed andosque excitandamque animadversionem, & diligentiam, ut ne quid temere, ac fortuito, inconsiderate, negligenterque agamus. *NEQUA ENIM* generari a natura sumus, ut ad ludum, & jocum facti esse videamur: sed ad severitatem potius, & ad quaedam studia graviora, atque majora. Ludo autem & joco, ut illo quidem licet: sed sicut somno, & quietibus ceteris, tum cum gravibus, terribisque rebus facti fecerimus. Ipsaque genus jocandi non profulum, nec immodicum, sed ingenuum & facetum esse debet. Ut enim, *puerum* non omnem ludendi licentiam damus, sed eam, quae ad honestis actionibus non sit aliena: sic in ipso joco aliquid probringenti lumen eluceat. Duplex omnino est *jocandi* genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum, alterum, elegans, urbanum, ingeniosum, facetum, quo genere non modo Plautus noster, & Atticorum antiqua comedia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt, multaque multorum facte dicta ut ea quae à sene Catone collecta sunt, 12. quae vocantur *de moribus*.
Fac-

1. Hae ita intelligi ex *stimare* possunt. Ita o. l. vet. & recte. Philosophicum enim est illud intelligi, quod est mentis agitatione comprehendend. vulgari, *instigare*: & Philosophis *stimare* existimare. Gulhelm.

2. Quod *poetae* sequuntur. Palat. n. pr. ex *stimantur*.

3. *Natu sepulchro ipse est parens*. Sic edd. vet. ec. sic mss. omnes. solum Palatinus habet: *satu sepulchro ipse est*. pollertus vulgari *Natu sepulchro est ipse parens*.

4. *Stimare* quae est. Palatin. *exstimantur* que.

5. *Ad hominum consuetudinem*. Ita Lan. biniani & F. D. neque aliter Palat. secundum & quodam vetustate c. si placuitque etiam V. Ctor. prima editio, *consuetudinem* secunda *consuetudinem*. Palat. pr. m. servat *secundum*, quod & in ceterisque edicis.

6. *Quod fugiendum* fugiendumque sit. F. quod fugiendum. Palat. n. pr. m. *fugendum* pr.

7. *Ut ratio praelet, appetitus obtemperet*. Haud aliter M. F. D. item Palat. sed pr. m. *praelet* habet, & *appetitus obtemperet*. v. p. *appetitus*

verè obtemperet.

8. *Quoniam vulnus, voces, motus, statumque mutantur*. Fabr. codex intellet: *voces, gestus, motus*. at Palatinus prim. ne quidem habet illud *motus*.

9. *Ut illi quidem licet*. Est à vet. edd. & mss. M. F. item Pall. *certis quoque*: poterit us esse illud.

10. *Sonus & quietibus ceteris*. S. c. Palat. & M. F. & omnes Suffridi. quare induci: *verbum quietibus* non sum ausus. quod tamen si quis fecerit Langii librum veritatem & judicium fecutus, meli libente fecerit. Gulhelmus.

11. *Sic in ipso joco aliquid probringenti eluceat*. Ausus sum e *cetera* voculam *lumen*, quae in omnibus palam edd. quod priores viderem habere: *aliquid*, quod & est in M. & F. esse *lumen* à glossa diser. e. indicat Palatinus prim. in quo est inter lineas.

12. *Quae vocantur apphithagmata*. Sic primae edd. numero tres, sic M. D. F. & Palatin. non *vocantur*, ut vulgari.

Facilis igitur est distinctio ingenui & illiberalis joci. alter est, si tempore sit, 1 ac remisso animo, humane dignus: alter ne libero quidem, si rerum turpidi non adhibetur verborum obcoenitas. Ludendi etiam est quidam *modus* retinendus, 2 ut ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur. Suppeditant autem & campus noster, & studia venandi, honesta exempla ludendi. Sed pertinet ad omnem officii quaestionem, semper in promptu habere quantum natura hominis peccatibus, 3 reliquisque beluis antecedit. Illz nihil sentiunt, nisi voluptatem, ad eamque feruntur omni impetu: non minus autem mens discendo alitur, & cogitando, semper aliquid aut acquirit, aut agit, videndique, & audiendi delectatione docitur. Quinetiam si quis est paulo ad voluptates propensior, modo ne sit ex pecudum genere, (sunt enim quidam homines non re sed nomine) sed si quis est paulo erectior, quamvis voluptate capiatur, 4 occultis, & dissimulat appetitum voluptatis, propter verecundiam. ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse dignam hominis praestantia, eamque contemni, & rejici oportere, sin sit quispiam, qui aliquid tribuat voluptati, diligenter ei tenendum esse ejus fruendae modum. 5 Ita que visus, cultusque corporis, & ad valetudinem referantur, & ad vires, non ad voluptatem, atque etiam si considerate volumus, quae sit in natura excellentia, & dignitas; intelligimus, quam sit turpe, dissuere luxuria, & delicate ac moliter vivere: quamque honestum, parce continenter, severè, sobriè. Intelligendum est etiam, duobus quasi nos à natura indutos esse personis: quarum una est communis, ex eo, quod omnes, participes sumus rationis, praestantiaque ejus, qua antecellimus bestiis: à quo omne honestum, decorumque trahitur. & ea quae rationi veniendi officii exquiruntur: altera autem, quae propriè singularis est tributa. Ut enim in corporibus magnae dissimilitudines sunt, alios enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad luctandum valere: itemque in fortissimis dignitate inesse, aliis venustatem) sic in animis existunt etiam majores varietates. Erat in L. Crasso, & in L. Philippo multus lepos: major etiam magisque de industria in C. Caesare, Lucii filio. At iisdem temporibus in M. Scuro, & in M. Druso adolescente, singularis severitas:

in C. Laelio multa hilaritas: in ejus familiari Scipione ambitio major, vita tristior. De Graecis autem, dulcem, & facetum, festivique sermonis, atque in omni oratione simulatorem, 7 quem *εἰσαρά* Graeci nominaverunt, Societatem accepimus: contra, ythagotam, & Periclem, summam auctoritatem consecutos, sine ulla hilaritate. Callidum Hannibalem, ex Pœnorum; ex nostris ducibus Q. Maximum accepimus: facile celare, tacere, dissimulare, insidiari, utrapere hostium consilia. In quo genere Graeci Themistoclem, & Phœream Jasonem ceteris anteposunt, in primisque versatum & callidum factum Solonis; qui, quo & turior vita ejus esset, & plus aliquando reip. prodesset. 8 *Ἔφαρος* se simulavit. Sunt his alii multum dispares, simplices, & aperti: qui nihil ex occulto, 9 nihil ex insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici: itemque alii, qui quidvis perpetiantur, cuius deserant, dum, quod velint, consequantur: ut Sullam, & M. Crassum videbamus. quo in genere versutissimum, & patientissimum Lacedaemonium Lysandrum accepimus, contraque Callicratidam, qui praefectus classis proximus post Lysandrum fuit. Itemque in sermonibus 10 alium quemque, quamvis praepotens sit, officere, ut unus de multis esse videatur. quod in Catulo, & in patre, & in filio: 11 idemque in Q. Mutio Mancina vidimus. Audivi ex majoribus natu hoc idem fuisse in P. Scipione Nafica: contraque patrem ejus, illum, qui T. Gracchi conatus perditos vindicavit, nullam comitatem habuisse sermonis: 12 ne Xenocratem quidem, severissimum philosophorum, ob eamque rem ipsam magnum, clarumque fuisse. Innumerae alia dissimilitudines sunt naturae, morumque, minime tamen vituperandorum. 13 Admodum autem tenenda sunt sua cuique, non vitiosa 14 sed tamen propria, quo facilius decorum illud, quod quaerimus, retineatur. sic enim est facientium, ut contra universam naturam contendamus: ea tamen conservata 15 propriam naturam, sequamur: ut, etiam si sint alia graviora, atque meliora, tamen nos studia nostra, natura regula metiamur; 16 neque enim attinet repugnare naturae, nec quidquam sequi, quod assequi nequeamus. Ex quo magis emergit, quale sit decorum illud, ideoque quia nihil decet 17 *ἠδιστα* (ut ajunt) *Μινερτα*; id est, advertente, & repugnante natura. Omnino si quidquam est decorum,

1. *Artemis autem, hominis dignus: alter ne libero quidem.* Ita prima est tem Pal. & M. F. recentiores enim in vocibus transpositis, *libera* & *tem* aliter arbitrio quidem, quod sequuntur Eambinus, Aldi nepos, alioque; non etiam V. Gorius aut Gel. em.
 2. *Ut utem omnia profundamus.* Retinent hanc scripturam Gul. emilius: codi. scripti; neque aliter Palatin. videntur castigatorem Langi: ac Suffridi a addaturque locus Ciceronis pro Caelio, pro capite: 12. nam Gulielmus propendet in Langi, animo profundamus.
 3. *Reliquis que beluis antecedit.* Sic & Palat. nec non M. F. D. editioque Romana princeps al. & bestia, nonnulli etiam antecedit. quod improbatum Gul. em. o., additque verbum Titinni. *Vidit ambitio- nem viri: vidit antecedit.*
 4. *Quibus & dissimulat appetitum voluptatis.* Cum non agnoscat M. vultum voluptatis, sic picot & alterum appetitum, scilicet quod esse ad- ditamentum. Gulielmus contentus fuerat abjecisse vocem ulci- mantum.
 5. *Itaque visus cultusque corporis.* Sic Palatin: nam M. *fructus vultus- que*, quod amplectitur Gulielmus quemadmodum dicitur *fructus, vi- ti* lib. dicitur.
 6. *Ad vitium referantur.* Palat. referantur. M. E. D. referat.
 7. *Quem εἰσαρά Graeci nominaverunt.* Postrema d. etio non est in Pal. prim. & v. dicitur abesse posse. annoravit Gulielm. non esse in Ba- llicano has voces quatuor, potaque esse posse à gl. ssemae:
 8. *Ἔφαρος (εἰσαρά).* Pal. prim. non habet pronomen *se*, neque eo- que.
 9. *Nihil ex insidiis agendum.* Sic Pal. prim. verum add. *priscæ*; item M. F. D. Pal. sec. *de insidiis*; probabatur Gulielm.
 10. *Ut alium quemque quidem.* Ita omnes Langi. & M. & F. sine vocabulo *videmus*. neque aiter editio Romana prima; ut & secund. Palatin. nam primus positione diversa, *quemque alium quamvis*. & ve-

ro illud videmus esse à manu correctorum; indicat editio Mogonti- na anni CCCCXXV. in qua, ejus loco est, *alium quemque accepimus*. aut enim seq. eod. *alium quidem videmus*. examinanda sibi-oculis: qui pro erea sciant licet, in ed. Romano. princeps, extare non *semper*, sed *itaque*.
 11. *Itaque in Q. Mutio Mancina.* Sic M. F. D. neque recedunt Pal. quam quod pr. m. exhibeat Q. Mutio Mancina. à qua scriptura minimum abest edd. priores; in quibus Q. Mutio Mancina, *Nonantius* nam postiores; Q. Mutio Mancina, *Nonantius*. v. deatur Tornedi s. lib. XX. IX. cap. 39.
 12. *Ne Xenocratem quidem.* Est à Palat. prim. item F. & D. neque di- vertit ed. Romana prima, quam quod adjecta licet, nec, postiores: nec non Xenocratem.
 13. *Admodum autem tenenda.* Sic Palat. sic M. F. D. neque aliter alio- quot M. Lambini non tenenda; quod est quod dem in editionum prima, sed non in secunda.
 14. *Sed tamen propria.* Non aliter Palat. aut Gulielmii, qui conjic. e- tamen, sed *tamen propria*. Aldus nepos: *inveit tamen*, quod & in primis edd. omnibus, placueratque Suffrido.
 15. *Propriam naturam sequamur.* In libris scriptis, *nostram*; sed scri- ptor quodam compend. o; explicatur et *brarii naturam*, male. Enam- glossema videtur *propria* sed non m. h. anim. tantum et dolere au- lio. sic Gulielm. us. & v. ed. Palat. nostr. habent: *nunc in* *stram* *sequamur* *propria*; non *propria* *nostram* *sequamur*.
 16. *Neque enim assequi nequeamus naturam.* M. atque unde m. h. sui- pio incidit, scripsit M. Tollum: *Ad quod enim assequi nequeamus natu- ram; ut quicquam sequi quod assequi nequeat.*
 17. *ἠδιστα, ut ajunt, Μινερτα.* Non conspiciuntur in M. v. a- junt. coeter. m. locant post *Μινερτα*, etiam Palatin. add. ut v. dicitur exte- riorum: *priscæ* in eum in exen. plati Romano anni CCCC LXVIII. conspiciatur: *invisā Μινερτα* *obstante ut ajunt; id est ad vitium* 17. & c.

corum, nihil est profectò magis, 1. quàm æquabilitas universæ vitæ, tum linguarum ætionum; quam conservare non possis, si aliorum naturam imiteris, omittas tuam. Ut enim sermone eo debemus uti, qui notus est nobis, ne (ut quidam) Græca verba inculcantes jure optimo irrideamur; sic in actiones, omnemque vitam nullam discrepantiam conferre debemus. Atque hæc differentia naturarum tantam habet vim, ut nonnumquam mortem sibi ipse consciscere alius debeat, 2. alius in eadem causa non debeat. 3. Num etiam alia in causa M. Cato fuit, alia ceteri, qui se in Africa Cæsari tradiderunt? Atqui ceteris forsitan vicio datum esset, si se interemisissent, propterea quòd eorum vita lenior, & mores fuerant faciliores; 4. Catoni autem cum incredibilem tribuisset natura gravitatem, eamque ipse perpetua constantia roboravisset, semperque in proposito, susceptoque consilio permansisset, moriundum potius quàm tyranni; *vultus* ad ipse tendens fuit. 6. Quàm multa passus est Ulysses in illo errore diuturno, cum & mulieribus (si Circe, & Calypso, mulieres appellandæ sunt) inserviret, & in omni sermone 7. omnibus affabilem & jucundum se esse vellet; domi verò etiam contumelias servorum, ancillarumque pertulit, ut ad id aliquando, quod cupiebat, perveniret. At Ajax, quo animo traditur, milles oppetere mortem, 8. quàm illa perpeti maluisset, quæ contemplantibus expendere oportebit, quid quisque habeat sui: eaque moderari, nec velle experiri, quam se aliena deceant. 10. *ENIM* maxime quæque decet, 9. quod est cuiusque suum maxime. Quisque igitur noceat ingenium, ac remque se & honorum & vitiorum suorum iudicem præbeat: ne scenici plus, quàm nos v. deantur; sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt, qui voce freti sunt, 10. Epigonos, Mædumque: qui gestu, Menalippam, Clytemnestram: semper Rupilius, quem ait *STRABO* hoc videbit in scena, quod non videbit sapiens in vita? Ad quas igitur res aptissimi erimus, in iis potissimum laborabimus, sin aliquando necessitas nos ad ea detulerit, quæ nostri ingenii non erunt; omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea, si *NON* decore, at quàm minimùm indecorè facere possimus. Nec tam est vitandum, ut bona, et quæ nobis data non sint, sequamur, quàm ut vitia fugiamus.

Ac duabus iis personis, quas supra dixi, tertia adiungitur, 12. quam casus aliquis, vel tempus imponit: quarta et

iam, quam nobismetipsis iudicio nostro accommodamus: nam regna, imperia, et nobilitates, honores, divitiæ, opes eaque quæ sunt his contraria, 14. in casu sita, temporibus gubernantur. Ipsi autem gerere quam personam velimus, à nostra voluntate proficiscitur, itaque se alii ad philosophiam, alii ad jus civile, alii ad eloquentiam applicant: ipsatunque virtutum in alia alius mavult excellere. Quorum verò patres, aut majores aliqua gloria præstituerunt, 15. si student: plerumque eodem in genere laudis excellere: ut Q. Mucius, P. filius, in iure civili; Pauli filius Africanus in re militari. Quidam autem ad eas laudes, quas à patribus acceperunt, addunt aliquam suam: ut hic idem Africanus eloquentia cumulavit bellicam gloriam, quod idem fecit Timotheus, Cononis F. qui, cum belli laude non inferior fuisset, quàm pater; ad eam laudem, doctrinæ & ingenii gloriam adiecit. Fit autem interdum, ut nonnulli, omnia imitatione *majorum*; suum quoddam institutum consequantur: maximeque in eo plerumque elaborant ii, qui magna sibi proponunt, obscuris orti majoribus. Hæc igitur omnia, 16. cum quærimus, quid deceat, complecti animo, & cogitatione debemus. In primis autem constituendum est, quos nos, & qualis esse velimus, & in quo genere vitæ: quæ deliberatio est omnium difficillima. Ineunte enim adolescentia, 17. cum est maxima imbecillitas consilii, tum id sibi quodque genus ætatis degendæ constituit, quod maxime adamasit, itaque ante implicatur aliquo certo genere, cuiusque vivendi, quam potuit, quod optimum esset, iudicare. Nam quod Herculem Prodicus dicit (ut est apud Xenophontem) *cum primum pulseret* (quod tempus à natura ad deligendum, quàm quisque vitam vivendi sit ingressurus, datum est) *exisse in solitudinem, atque ibi sedentem, diu secum, multumque dubitasse, cum duas teneret vias, unam Voluptatis, alteram Virtutis, utram ingredi melius esset hoc Herculi* 18. Jovis fatu edito, potuit fortasse contingere: nobis non item, qui imitamur. 19. quos cuique visum est, atque ad eorum studia, insitutaque impellimur: plerumque autem 20. parentum præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem, moremque deducimur, alii multitudinis iudicio feruntur, quæque majori parti pulcherrimis videntur, ea maxime exoptant, nonnulli tamen sive felicitate quadam, sive bonitate nature, sive parentum disciplina, rectam vitam secuti sunt viam. Illud autem maxime rarum genus est eorum, 21. qui aut eccellente ingenii magnitudine, aut præclara eruditione, a quæ doctrina,

1. Quam æquabilitatem. Sic Palat. edd. verusque, magisque animo meo satisfaci, quàm Petrii equalitas.
 2. Alius in eadem causa non dicitur. M. D. non habet in eadem causa, forsitan non male; inquit Gulielm. us, at in eo cardo vertitur totius sententiæ: 2. quæ minime profectò d. tollendum, nam existat in Pal. nostro, quàm Augustano ab Anemæcio excusso, desideratque omnino sententia Tullii.
 3. Nam enim alia in casu. Sic edd. primæ, neque secus Victor. us, firmanque m. M. F. posteriores admittit: non enim, &c. quod languidius altero.
 4. Cuius autem cum incredibilem tribuisset natura gravitatem. M. M. fuisse natura fortis, incredibilem fuisse natura gravitatem aut magis, habuisse naturæ gravitatem Gulielmii.
 5. Vultus aspiciendus. M. aspiciendum, & ita supra idem cap. 28. m. adhibendum est igitur quædam reverentia Gulielm.
 6. Quam multa passus est Ulysses. Iuber Gulielmii animadvertamus legim in m. Ulysses, & sic sanè Palat. atque ead. exolete.
 7. Omnia affabilem esse querendum se esse vellet. Revocavi lectionem Victor. o. possib. iam, inventamque in Palatin. prim. atque E. ceteris abest illud, & querendum.
 8. Quam illam maluisse. Sic quoque ed. tot. diligentia V. C. totius, eiectione ab alio, quod reliqui quidem euli tenent; sed absumt Pall. atque M. & F.
 9. Quod est cuiusque suum. Quæque igitur nascat, &c. Ita mei libr. recte suum, cuiusque, id est maxime; in quod natura propendet, sic Gulielm. quod placet: hæctenus dom. illud suum, resect. in ab ipso reponatur max. Quæque igitur nascat, &c. ingentiam suam, sic enim Palat. no. lert, & nec o. quomodo est ver. illis.
 10. Epigonos, Mædumque. Palat. & F. Mædumque, nam M. & D. Mædumque, quod & in primis edd. placet, eque Victor. o. Lang. o. Lambino,

& Aldo; nobisque approbandum; vel ob membranarum consensum.
 11. Quæ nobis data non sunt sequamur. Palat. n. prim. non habet nobis; exhibet verò assequamur, quod placet; nisi malimus assequamur, quod ex Augustano eod. ven. tondæ antiquitatis olim erit Anemæcio us.
 12. Quam casus aliquis cui tempus. Sic Palat. & m. si si quod præterea M. & D. aliquid, quod satisfaci Gulielmo, tanquam abiecerit ultimam litteram Victor. dum vitæ cont. noarum. Stridore sibi.
 13. Nobilitas, bonitas, & c. sic. Palat. & M. D. E. nobilitatem, bonitatem, & c. quod restit Gulielmii.
 14. In casu, præ. Palat. prim. ut sunt casu.
 15. Si student plerumque eodem in genere laudis excellere. Est à Palatin. & M. F. D. nec abie edito prima Romana, nisi quod ipsa eodem in genere, sequentes retinere, & c. quæque plerumque in hoc genere laudis student excellere.
 16. Cum quærimus quid deceat. Ita m. nostr. ita edd. primæ, posteriores, qua deceat quæro quælo?
 17. Cum est maxima imbecillitas consilii, tum. Sic Pall. & Gulielmii, ni, primusque imprecis. Romæ; nam Moguntina editio cu. inest maxima, quod & in Victorii exemplaribus, recentiores enim maluerit cum inest maxima imbecillitas, & c.
 18. Jovis fatu edito. Vox edita non est in primis edd. quarum Moguntina & Romana, secunda habent fatu, prima vero fatu, & videcor, oneia pretium ut super illo loco alii consulant membranas, verustiores, cum & Victorius referret libro xvii. cap. 12. Jovis fatu e. tum re. statem veterem mo. 150.
 19. Quos cuique visum est. Palat. prim. quæ, & c. quæ.
 20. Parentum præceptis. Est à m. Gulielmii, cui præcebat, præ vulgato parentum, tam heic quam i. ita.
 21. Qui autem excellente ingenii magnitudine. Pal. nos. præ. excellentiæ.

doctrina, aut utraque re ornati, spatium etiam deliberandi habuerunt, quem potissimum vitæ cursum sequi velent: in qua deliberatione ad suam cuiusque naturam consilium est omne revocandum. Nam cum in omnibus quæ aguntur: ex eo modo, quo quisque natus est (ut supra dictum est), quid deceat, exquirimus; tum in tota vitæ constitutione, a multo est rei cura major adhibenda, ut consistere in vitæ perpetuitate possimus nobismet ipsis, nec in ullo officio eludicare. Ad hanc autem rationem quoniam maximam vim natura habet; fortuna proximam; utriusque omnino ratio habenda est in deligendo genere vitæ: sed natura magis, multo enim & firmitior est, & constantior: 3 ut fortuna nonnumquam, tamquam ipsa mortalis, cum im mortali natura pugnare videatur. Qui igitur ad naturam suam non vitiose tenet, 4 consilium vivendi omne contulerit, is constantiam teneat. id enim maxime decet: nisi forte se intellexerit errasse in deligendo genere vitæ. Quod si acciderit (potest autem accidere) 5 faciendi morum instituto nunquam mutatio est. 6 eam mutationem, si tempora adjuvant, facilius, commodiusque faciemus. sin minus: sentiam erit pedetentimque facienda: ut amicitias, 7 que minus delectent, & minus probeantur, magis decere censeat sapientes 8 sensim dissiuere, quam repente precipere. Commutato autem genere vitæ, omni ratione curandum est, ut id *bono consilio* fecisse videamur. Sed quoniam paulo ante dictum est, imitandos esse majores: primum illud accipimus sit, ne *vicia* sint imitanda; deinde, si natura non feret, ut quædam imitari possint, ut superioris Africani filius, qui hunc Paululo natum adoptavit, propter infirmitatem *validitatis* non tam potuit patris similis esse, quam ille fuerat sui. Si igitur non poterit sine causa defenditare, sive populum concionibus tenere, sive bello gerere: illa *virtus* præstare debet, quæ erant in ipsis potestate, justitiam, fidem, liberalitatem, modestiam, temperantiam, quo minus ab eo id quod desit, requiratur. *Quædam* autem hereditas a patribus traditur liberis omni; patrimonio præstantior, gloria virtutis, rerumque gestarum: cui de decore esse, 9 nefas, & vitium iudicandum est. Et quoniam officia non eisdem disparibus ætatibus tribuuntur, aliæque sunt juvenum, alia seniorum: aliquid etiam de hac distinctione dicendum est. Est igitur *adulescentia*, majores nata vereri, ex quæ his deligere optimos, & probatissimos, quoniam consilio, atque auctoritate miratur. Incensitis enim *ætatis* infestis, senum constituenda, & regenda prudentia est. Maxime autem hac ætas a *libidinibus* arcenda est,

excrescendaque in labore, patientiaque; & animi, & corporis: ut eorum & in bellicis, & civilibus officiis vigeat industria, atque etiam cum relaxare animos, & dare se iucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint veterundia: quod erit facilius, 10 si ejusmodi quoque rebus majores natu intereffe velint. Senibus autem labores corporis minuendi, excitationes *animi* etiam augenda videntur, danda vero opera, ut & amicos, & juventutem, & maxime temp. consilio, & prudentia quàm plurimum adjuvent. Nihil autem magis cavendum est senectuti, quàm ne languori se, desidiaque dedit. Luxuria verò cum omni ætate turpis, tum senectuti foedissima est. sin autem libidinum etiam intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiorem intemperantiam. Ac ne illud quidem alienum est, de magistratu, de privatorum, de civium, de peregrinorum officiis dicere. Est igitur proprium munus *magistratus*, intelligere, se gerere personam civitatis, debereque ejus dignitatem, & decus sustinere, servare leges, jura describere, ea fidei suæ commissa meminisse. *Privatum* autem oportet æquo & pari cum civibus jure vivere, neque submissum & abjectum, neque se effertentem; tum in re, ea velle, quæ tranquilla, & honesta sint, talem enim & sentire bonum civem, & dicere solemus, *Peregrini* autem, & incolæ officium est, nihil præter suum negotium agere, nihil de alio inquirere, minimeque in aliena esse re, curiosam. Ita fere officia reperientur, cum quaeratur, quid deceat, & quid aptum sit personis, temporibus, ætatibus. Nihil est autem, quod tam deceat, quàm in omni re gerenda, consilioque capiendo servare constantiam. Sed quoniam decorum illud in omnibus factis, & dictis, in corporis denique motu, & statu cernitur, idque positum est in tribus rebus, formositate, ordine, ornatu ad actionem 11 apto: difficilius ad eloquendum: sed satis erit intelligi: in his autem tribus cõtinenter cura etiam illa, ut probeantur iis quibus cum, & apud quos vivamus: his quoque de rebus pauca dicantur. Principio, corporis nostri magnam *natura* ipsa videtur habuisse rationem: quæ formam nostram, reliquamque figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu, quæ partes autem corporis ad naturæ necessitatem dare 12 ad aspectum essent deformem habitura, atque formam, eas contexit, atque abdidit. Hanc naturæ tam diligentem fabricam imitata est hominum veterundia. *Quæ* enim natura occultavit, eadem omnes, qui sana mente sunt, remonent ab oculis: ipsique necessi-

N n n tati

1. *Exemplum* quo quisque utitur est. M. F. Palat. in voce transposita est quæ modo at enim avorum & vo impressi, ex eo modo quem quisque natus est: quamvis stamem per ma omnino editio, ex eo modo quo quis natus est.
 2. *Multa est vitæ cura major.* F. & C. s. at Palat. n. amplius *epus* ver. editio Romana prima, *mali* etiam rei: cura major. videtur Palatina lectio o commoda: *isima*: & forsan fort primitus, *multa est vitæ cura major*, &c.
 3. *Ut fortuna nonnumquam, tamquam ipsa mortalis.* Vox tanquam non est in editio Mozantina prima, aut Romana secunda. nam prima exhibet, *consuetudo* quoniam *fortuna*. nonnumquam tanquam ipsa mortalis: quæ dicitur argui locum illum minus sanum. præterea M. servat, *merita*. in mortali in natura consulete libros notæ melioris qui octo abundant.
 4. *Consilium vivendi.* Editio prima & Romana secunda *consilium* vitæ at prior & Palat. & M. F. D. alteram scripturam propugnans, neque aliter Lamb. nus.
 5. *Facienda morum instituta utantur.* Palat. non agnoscit particulam que, & nescio an omnino requiratur.
 6. *Hanc modestiam.* In scripturae altera *virtus* quæ dictio neque in Romana prima, neque Palat. non magis quam in M. F. D. Gulelmianis, quod quod neque comparat in editione Victorii.
 7. *Quæ minus delectant iniqueque probentur.* Mauritanianus præbent, elegantius profecto, inquit Gulelmus.
 8. *Sensim dissiuere, quam repente precipere.* Agnoscit hanc vocem Palatinam prim. nam secund. M. F. D. C. *disiure*, quod & in editionum prima, altera quippe *disiure*, unde meo iudicio natus error. Alter Turnebus libro XXVII. capite 39. videtur similis locus in Latino 021.

9. *Nefas & vitium iudicandum est.* Vix me continui quin delecto illo vitium, intulerim impium, quod reperi in Palatino primo, edd. tamen omnes stant pro altero.
 10. *Si ejusmodi quoque rebus majores natu intereffe velint.* Hæc aliter Palat. quàm quod agnoscat quidem loco quoque interponantque in; denique repræsentent *v. lina*, vel *velini*. quomodo & M. & D. nisi quod habeat *minus intereffe*. quod non displicebat Gulelmio, faciebaturque; *si æquum est rebus majores natu nobis intereffe*. mihi simpliciter videretur *si quidem majores natu velint intereffe*. ut intermedia accesserint ab interpretibus. quam conjecturam scio me adprobaturum senioribus quibusque Lambinus edi curavit, *si ejusmodi quoque rebus majores natu non velint intereffe*. avdacter satis, & tanto quidem magis: quod ne lectori quidem d. indicaret. Supra quoque ubi est hodie, *non relaxare animos & dare se iucunditati volent*, Palatinus prim. respicit pronomen *se*, neque desideraverit in.
 11. *Apud diffidit us ad eloquendum: sed satis erit intelligi.* Palatinus secund. & hujus 2vi editiones. nam Victorii, *difficile* est ad eloquendum. Romana anni CCCCLXXI. *difficile* est ad eloquendum: *rebus*, *sed satis* &c. quomodo & Pal. pr. adeo et mihi dubium non sit, legendum *apud*, *difficile* est ad eloquendum: *satis* erit intelligi: ut coheret inextacte librorum sinistra liberalitas. illud autem *difficile* est, respicit *rebus*, quod præcessit. Non d. displicebat Gulelmio libri unius ser. prælectio, *difficile* est ad eloquendum: *sed* &c.
 12. *Aspectum essent deformem habitura atque formam, ear.* Sic Palat. secund. Victorius præterea publicavit, *temp. formam, ear* (sed enim edd. omnes exolere, item M. F. D. exhibent nostrum illud vulgare enim: *habitura atque temp. ear, &c.*

tati dant operam, ut quàm occultissimè pateant: quarumque partium corporis usus sunt necessarii, eas neque partes, neque earum usus suis nominibus appellant: quodque facere turpe non est, modò occultè; id dicere obscœnum est. 1 itaque nec aperta actio rerum illarum, petulantia vacat, nec oratio obscœnitate. Nec verò audiendi sunt Cynici, aut si qui fuerunt Stoici pænè Cynici, qui reprehendunt, & irridunt, quòd ea, quæ turpia re non sint, a verbis flagitiosa dicamus: illa autem, quæ turpia sint, nominibus appellemus suis. Latrocinari, fraudare, adulterari, re turpe est: sed dicitur non obscœnè: liberis dare operam, re honestum est, nomine obscœnam: pluraque in eam sententiam ab eisdem contra verecundiam disputantur: Nos autem naturam sequamur, & ab omni, quòd abhorret ab oculorum, auriumque approbatione, fugiamus. Status, incessus, sessio, accubatio, vultus, oculi, manuum motus, teneant illud decorum. Quibus in rebus duo maximè sunt fugienda: ne quid effeminatum, aut molle, & ne quid durum, aut rusticum sit. Nec verò histrionibus, oratoribusque concedendum est, ut iis hæc apta sint, nobis dissoluta. SCENICORUM quidem mos tantam habet veteri disciplina verecundiam, & ut in scena sine (subligaculo prodeat nemo. verentur enim, ne, si quo casu eveniret, ut corporis partes quædam aperiantur, adspiciantur non decore. Nostro quidem more cum parentibus puberes filii, cum fœceris generi non lavantur. Reprimenda est igitur huius generis VERECUNDIA, præsertim natura ipsa magistra, & duce. Cum autem pulchritudinibus duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas; VENUSTATEM, muliebrem ducere debemus; dignitatem, virilem. Ergo & à forma removeatur omnis viro non dignus ornatu: & huic simile vitium in gestu, motuque caveatur. Nam & palæstrici motus, sæpe sunt odiosiores; & 7 histrionum nonnulli gestus inepti, non vacant offensione; & in utroque genere, QUÆ sunt recta, & simplicia, laudantur. Formæ autem dignitas, coloris bonitate tuenda est: color, exercitationibus corporis. Adhibenda est præterea munditia non odiosa, neque exquisita nimis, tantum quæ fugiat agrestem, & inhumanam negligentiam. eadem ratio est habenda vestitus: in quo (sicut in plerisque rebus) mediocritas optima est. Cavendum est autem ne 8 aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus,

ut pomparum ferulis similes esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates: quæ cum sunt, 9 anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne animi motus à natura recedant: quod assequemur, si cavebimus, ne in perturbationes, atque exanimatorum incidamus; & si attentos animos ad decoris conservationem tenebimus. Motus autem animorum, duplices sunt, alteri cogitationis; alteri appetitus. Cogitatio, in vero exquirendo maximè versatur: appetitus impellit ad agendum. curandum est igitur, ut cogitatione ad res quàm optimas utamur: appetitum rationi obedientem præbeamus. Et quoniam magna vis orationis est, eaque duplex: altera, contentio; altera, sermo; contentio, disceptationibus tribuatur iudiciorum, concionum; sermo: sermo in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium versetur: persequatur etiam convivia. contentiois præcepta 11 rhetoricorum sunt; nulla sermo: quamquam haud scio, an possint hæc quoque esse. sed discentium studiis invenientur magistri; huic autem qui studeant, sunt nulli: rhetoricorum turba referta omnia: quamquam quæ verbosum, sententiarumque præcepta sunt, eadem ad sermone pertinerebunt. Sed cum orationis indicem, voces habeamus, in voce autem duo sequamur, ut clara sit, ut suavis: utrumque omnino à natura petendum est; verum alterum exercitatio auget, alterum imitatio præstet loquentium, & leniter. 12 Nihil aliud fuit in Catulis, 13 ut eos exquisito iudicio putares uti litterarum; quamquam erant literati: sed & alii, hi autem optimè uti lingua Latina putabantur. Sonus erat dulcis: litteræ neque expressæ, neque oppressæ, ne aut obscurum esset, 14 aut putidum. Sine contentione vox, nec languens, nec canora. Ubi oratio L. Crassi, nec minus faceta; sed bene loquendi de Catulis opinio non minor 15 Sæle verò & facilius Crassus, Catuli patris frater, vicit omnes; ut in ipso illo forensi genere dicendi contentiones aliorum sermone vinceret, in omnibus igitur his elaborandum est, si in omni, quid deceat, exquirimus. Sit igitur hic sermo, in quo doctissime maximè excellent, lenis, minimeque pertinax: insit in eo lepôs. Nec verò, tanquam in possessionem suam venerit, excludat alios: sed cum reliquis in rebus, tum 16 in sermone communi, vicissimè

1. Itaque nec aperta actio rerum illarum, petulantia vacat, nec oratio obscœnitate. Sic quidem hodie vulgati; et ævo posteriores, nec orationis obscœnitatis, quod & invenitur in Palat. editisque primis temporibus; nisi quod hic nec actio rerum illarum aperta, petulantia, & quod reperit Gulielmus in F. & D. nam M. oratio obscœnitate.

2. Verbis flagitiosa dicamus. M. F. D. amplius, nominibus ac verbis, neque secus Palatin. prim. quàm quod in super ducimus. nec displacet vox ex postrema.

3. Adulterari, re turpe est. Palat. prim. item M. D. Langianique adulterare, turpe est.

4. Ab oculorum auriumque approbatione. Sic editio Victorii & Romana prima, neque aliter M. D. nam F. & Palat. pr. adhuc auferunt particulas ab. retrò vulgè ab ipsa sculorum auriumque approbatione.

5. Tantam habet veteri disciplina verecundiam. Sic mss. sine præpositione, quæ in postremis edd. nam avorum sæculo naïæ, veteri disciplina. Gulielm. videtur hec maluisse, tantum, quàm tantam.

6. In scenam. Vulgo scena. sed contra mss. veteresque edd. etiam Victoriam.

7. Et histrionum nonnulli gestus inepti non vacant offensione. V. Wolfgang. Anemæcius (qui anno CIO IO XXXV. edidit hunc librum, collatum eum mss. Cœnobii D. Vlrici, quod est Augustæ, affirmat in mss. existare hæc lectionem, eaque propter auctoris sumum illam in verere textu; præsertim cum nullo apte discreparet Palatin. ille nosse prim. aliter edd. quæ hinc inepti non vacant, male. inepta enim multa vacant offensione. hæc plane aliquid requiritur quod accedere quæ lasciviam & obscœnitatem: quam invenire nosse et verè hinc tantum, præter D. Cyprianum libro de Spectaculis, etiam Sidonius credit lib. 2. epist. a. tique.

8. Aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus. Vocabulum prostratum nullum habet sui vestigium in Palatin.

9. Similiter moventur. Palat. prim. miservetur.

10. Ad decorem conservationem tenebimus. Editiones recentiores decessit sed littera altera v. sicut non solum in olim culis, verum & Palat. item M. F. D. C. Et pag. na sequenti nosse: Modus autem est, ut nemo, & decessit huius tenere, de quo ante diximus, significat namque hunc locum. Gulielmus.

11. Rhetorum sunt nulla sermo. In possessorem suam redit. Scripturam editionum antiquarum. recentior enim addiderat, sunt multa, nulla; quod neque in Palat. aut M. F. D.

12. Nihil aliud fuit in Catulis. Etiam heic revocevi præsertim ad lectionem; quam & expressit Victorius: sequentes omiserunt illud aliter, quod tamen etiam in membranis Palatinis prim. nisi quod eadem quàm uti & c. at illo aliud etiam deservit M. F. D. nam recentiores abstruunt nobis; Quid fuit in Catulis, & c.

13. Ut esse exquisito iudicio putares uti litterarum. Parthenius libro de Quæstibus per epistolam, verberat os impudentis typographi, quod hinc sicut sit vocem quasi minus necessarium, in quo sensus tamen verteteretur, nisi, beneficis litterarum. Sed verò neque vocabulum illud eius reperit in Palatinis, aut ullâ editione notæ melioris, quid quod neque id comparat in Magoniana; aut doabur Romanis. itaque miror, quibus in impressis locum suum habuerit. haud negem tamen heic optimè convenire.

14. Aut putidum. Ita quoque Victoriana, firmantque Pal. M. F. D. item Lambiniani. editi alii, aut nimis putidum.

15. Sæle verò & facilius, & c. Mulus libuit adquirere publicatis à Victorio, quamvis Camerarius ab eo seorsim sententia interposito, verè conditum & facilius, quod certè non comparat in Palat. aut Gulielmi M. F. D. aliorumque eod. eibus.

16. In sermone communi, vicissitudinem non iniquam patet. Non ausus sum recedere à M. F. D. præsertim cum ita quoque Palat. & Augustanus collatus ab Anemæcio, editi olim, in sermone, communi consuetudine nonnunquam utendum patet.

estudium non inquam putet, ac videat in primis, quibus de rebus loquatur: si ferus, severitatem adhibeat: si jocolis, leporem, in primisque provideat, ne sermo vitium aliquid inducat inesse moribus: quod maxime tum solet venire, cum studiosè de absentibus detraheri causa, aut per ridiculum, aut severè, maledicè, contumeliose dicitur. Habentur autem plerumque sermones aut de domesticis negotiis, aut de reip. aut de artium studiis, atque doctrina. Danda igitur opera est, ut etiam si aberrare ad alia cœperit, ad hæc revocetur oratio: 1. sed, ut cumq; aderunt res, neque enim omnes 2. in eisdem de rebus, nec omni tempore, nec similiter delectamur. Animadvertendum est etiam, quatenus sermo delectationem habeat: & ut incipiendi ratio fuerit, ita 3. sit desinendi modus. Sed quomodo in omni vita rectissime præcipitur, ut perturbationes fugiamus, id est motus animi nimios, rationi non obtemperantes: sic ejusmodi motibus sermo debet vacare, ne aut ira existat aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignavia, aut tale aliquid appareat. maximeque curandum est, ut eos, quibus cum sermone conferimus, & veteri, & diligere videamur. Objurgationes etiam nonnumquam incidunt necessitate, in quibus utendum est fortasse & vocis contentione majore, & verborum gravitate aciore. 4. id agendum etiam ut ne ea facere videamur irati: sed, ut ad utendum, & 5. secandum; sic & ad hoc genus castigandi, tardè, invitique veniamus. nec umquam, nisi necessitas nulla reperitur alia medicina. sed tamen iraprocul abstet, cum qua nihil rectè fieri, nihil consideratè potest. 6. Magna autem parte clementi castigatione licet uti, gravitate tamen adjuncta, 7. ut & severitas adhibeatur, & contumelia repellatur. atque etiam illud ipsum, quod accubitus habet objurgatio, significandum est, ipsius causa, qui objurgetur, susceptum esse. Rectum est autem, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimicissimis fiunt, etiam si nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam repellere. quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, & nec constanter fieri possunt, nec ab iis, qui adfunt,

probari. Deforme etiam est, de se ipso prædicare, falsa præferim, & cum irrisione audientium, imitari militum gloriosum. 9. Et quoniam omnia persequimur, volumus quidem certe,) dicendum est etiam, qualem hominis honorati, & principis domum placeat esse, 10. cujus finis est usus: ad quem accommodanda est ædificandi descriptio: & tamen adhibenda dignitatis, commoditatique diligentia. Cn. Octavio, qui primus ex illa familia consul factus est, honori fuisse accepimus, quod præclaram ædificasset 11. in Palatino, & plenam dignitatis domum: quæ cum vulgò viseretur, suffragata domino, novo homini, ad consulatum putabatur. hanc Scavrus demolitus, accessionem adjunxit ædibus. Itaq; ille in suam domum 12. consulatum primus attulit: hic summi, & clarissimi viri filius, in domum multiplicatam, non repulsam solum sed etiam ignominiam, & calamitatem. Ornanda est enim dignitas domo, 13. non ex domo tota quærenda: nec domo dominus, sed domino domus honestanda est. & ut in ceteris 14. habenda ratio non sua solum, sed etiam aliorum; sic in domo clari hominis, in quam & hospites multi recipiendi, & admittenda hominum 15. cujusque generis multitudo adhibenda est cura laxitatis, aliter ampla domus de decori domino sæpe fit, si est in ea solitudo, & maxime, si aliquando alio domino solita est frequentari. odiosum est enim, cum à prætereuntibus dicitur:

16. O domus antiqua, heu, quem dispare dominare domino!
quod quidem his temporibus in multis licet dicere. 17. Cavendum autem est, præsertim si ipse ædifices, nec extra modum sumtu & magnificentia prædeas: quo in genere multum mali etiam in exemplo est. studiosè enim perique, præsertim 18. in hanc partem, 19. facta principum imitantur: ut L. Luculli, summi viri, virtutem, quis? at quàm multi villarum magnificentiam imitati sunt? quarum quidem certè est adhibendus modus, ad mediocritatemque revocandus: eademque mediocritas 20. ad omnem usum, cultumque viræ transferenda est. Sed hæc hæc tenenda: in omni autem actione suscipienda, tria sunt tenenda: primum, ut
N n n n 2 appeti-

1. Sed ut non ad id veniat, &c. Deletum ibi: Guelielmus vocabulum, auctoritate M. F. D. neque etiam exstat in Palat. verum cum pro ea pugnet Aldus Nepon, maluit id relinquere suo loco, quàm cum ipso inita certamen; utique cum habeat omnis editio vetus.
2. Sic in d. (ibid.) Sub intellige commemoratione, aut quid simile non enim tollit contra ediciones d. quod Lambinus addit. Guelielmici.
3. In d. (ibid.) Nihil variant nosiri. Turnebiani tamen duo d. hinc, consulator lib. xviii. cap. 39.
4. Ad agendum etiam, ut ut v. f. videtur irati.) Requirit sententiam tamen aut tamen, non ut am. annotatque Janus Guelielmici alicubi scripturæ, sit agendum: si licet, in h. certius, quàm etiam mutandum in aliam quancunque particulam.
5. Sic agendum, sic ad h. Revocavi scripturam primarum editionum, centè Palatinorum. Camerarius enim duobus vocibus amplius, secundum medicos veniens, sic, posteriores unà tantum, secundum medicos, sic ad h. gen. cap. 3. ita in i. r. v. v. v. v. sed præter omnes in h. Magna autem parte.) Recentiores editioes, contra in h. & edd. exolevit.
7. Ut & severitas.) Haud secus V. Florii editio, neque aliter Palat. aut F. nam editis aliis abest &c.
8. Nec constanti fieri possunt, nec ab in qui adfunt probati.) Expressi Palatinorum prim. cui fere accedit editio omnium prima editio enim postea, ea nec constanti fieri possunt, nec in qui adfunt apparere.
9. Et quoniam omnia persequimur volumus quæ dem certè, dicendum, &c.) Iterum ligillatè typographus nescio quis Parrhasio, tanquam hunc locum corripit, cum vera esset lectio: Et quoniam omnia persequi volumus quæ dem certè, dicendum, &c. at eam scripserunt non inventio in Palat. non in olim celsis, non in celeberris eisd. sed plane priorum, neque scribi potest altera ejus.
10. Cujus finis est usus.) Sic & Palatin. Guelielmici malebat, & usus, quod & in M. F. D. item avorum ævo celsis; ut dicit eundem finem ædificandæ domus esse & usum, qui sensus etiam refertur ex altera scriptura.
11. In Palatino.) Sic Danielis m. suffragaturque editio Romana o-

mnium princeps, vulgata Palatin. minus bellè. in altero subauditur mente. ita s. p. legimus, in Avratino, in Æquilino. Guelielm.
12. Consulatum primus attulit.) Nuper vulgari insula, minus rectè. respicit enim assulis illi res, quod mox sequitur, neque enim id otiosum est, ut quidam auctores; habentque utrunque & vet. edd. & 1. b. calamo exarati.
13. Non ex domo tota quærenda.) Ita Guelielmici, nam typis quondam publi. cæta 1714 in d. quærenda. recentius impressi, domo dignitas sua, & c. superflue.
14. Ad h. a ratio non sua solum.] Vulgatus sui, contra consensum veterum membranarum. Guelielm.
15. Cujusque generis.] Inveni & istud in omnibus editionibus jam antiquis, & tamen Palatinus noster expressit, cujusque modi.
16. O domus antiqua, heu, quem dispare dominare domino.] Retinui quod inveniri perierique, cuius avotum sæculo: tanto quidem magis, quod calculum eis adderent in Guelielmici aliorumque. hanc reprehendo tamen quæ dicitur Turcib. lib. xxviii. cap. 39. Adversariorum: imò nec abhorreo à transposito verborum qui placuit Guelielmio. Sireto, nam Latini conjectura à Nannio producta lib. & Miscellan. omnium abire à litteris.
17. Cavendum autem est.] In sedem prist. nam intuli vocem autem, quæ & in ed. Romana prima, vulgatisque à Victorio, neque recedunt Guelielm. aut Palat. sequentes in vexant, scilicet eundem est etiam.
18. In hanc partem.] Restitui quod publicat olim Victorius, quoniam et faverent Palat. & Guelielmici, seq. in hac parte.
19. Falla principum imitantur.] Mauritanus meus principum, neque secus editio Romana prima. Guelielm.
20. Ad totum usum cultumque viræ transferenda.] Ita scripti ex meis lib. s. nam ab hab. tant. mediocritate admonit. iterum inculcat, in omni v. r. u. a. c. u. l. t. u. m. id quod est med. o. c. r. e. s. u. g. i. e. n. d. u. m. id quod aut nimium aut parum. Alia sententia vulgo edunt, ad eundem usum cultumque viræ referenda. ut dicit, jam mediocritatem referendam ad eandem usum & cultum viræ. rectè id quidem: sed contra omnes libros, sic Guelielmici; cujus castigationem præfert editio Victorii.

appetitus rationi pareat: quo nihil est ad officia conservanda accommodatius: deinde, ut animadvertatur, quanta illa res sit, quam efficere velimus: ut neve major, neve minor cura, & opera suscipiatur, quam causa postulet. 1. tertium est, ut caveamus, ut ea, quae pertinent ad liberalem speciem, & dignitatem moderanda sint. Modus autem est optimus, decus ipsum tenere, de quo antè diximus, nec progredi longius. 2. Horum tamen trium praesantissimum est, appetitum obtemperare rationi.

Deinceps de ordine rerum, & temporum opportunitate dicendum est. 3. Hac autem scientia continetur ea, quam Graeci *ὀλιγωρία* nominant, non hanc, quam interpretamur modestiam: quo in verbo modus inest: sed illa est *ὀλιγωρία*, in qua intelligitur ordinis conservatio. Itaque, ut eandem nos modestiam appellemus, sic definitur à Stoicis, ut *ΜΟΔΕΣΤΙΑ* SIT *SCIENTIA* earum rerum, quae aguntur, aut dicuntur, loco suo collocandatum. Itaque videtur eadem vis ordinis, & collocationis fore. Nam & ordinem sic definiunt *COMPOSITIONEM* rerum aptis, & accommodatis locis. locum autem actionis, opportunitatem temporis esse dicunt tempus autem actionis opportunum. Graece *ὀλιγωρία* Latine appellatur occasio. sic fit, ut modestia haec, quam ita interpretamur ut dixi, scientia sit opportunitatis idoneorum ad agendum temporum. 4. Sed potest esse eadem prudentiae definitio, de qua principio diximus, hoc autem loco de moderatione, & temperantia, & earum similibus virtutibus quaximus. Itaque, quae erant prudentiae propria, suo loco dicta sunt. quae autem harum virtutum, 5. de quibus jamdiu loquimur, quae pertinent ad verecundiam, & ad eorum approbationem, quibuscum vivimus, nunc dicenda sunt. Talis est igitur ordo actionum adhibendus, ut, quemadmodum in oratione constanti, sic in vita omnia sint *apla* inter se, & convenientia. *TURPES* enim, valdeque vitiosum, in re severa & convivio dignum, aut delicatum aliquem inferre sermonem. Bene Pericles, cum haberet collegam in praetura Sophoclem poetam, huiusque de communi officio convenissent, & calu formosus puer praeteriret, dixissetq; Sophocles: *O puerum pulchrum, Pericles! At enim praetorem Sophocles, docet non solum manus sed etiam oculos abstinentem habere.* Atque hoc idem Sophocles si in athletarum probatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. tanta vis est & loci, & temporis. Ut si quis, cum causam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secum ipse medietur, cui si quid aliud attentum cogitet, non reprehendatur. at hoc idem si in convivio faciat,

inhumanum videatur, *infestia* temporis, Sed ea, quae multum ab humanitate discrepant, ut, si quis in foro canter, aut si qua est alia magna perveritas, facile apparent, nec magnopere ad monitionem, & praecipia detiderant. quae autem parva videntur esse delicta, neque à multis intelligi possunt, ab his esse diligentius declinandum, 7. ut in sibi, aut in tibiis, quamvis paulum discrepent, tamen id à sciente animadverti solet: sic videndum est in vita, ne forte quid *discrepet*; vel multo etiam magis, quo major, & melior actionum, quam sonorum contentus est. Itaque, ut in sibi, multorum aures vel minima sentiunt: sic nos, 8. si acres, ac diligentes iudices esse volumus, animadvertentioresque vitiorum, magna saepe intelligemus ex parvis. Ex oculorum obtutu, 9. ex superciliorum aut remissione, aut contractione, ex incessantia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex recitencia, ex contentione vocis, ex submissione, ex ceteris similibus, facile iudicabimus, quid eorum a te fiat, quid ab officio, naturaeque discrepet. Quo in genere non est incommodum, quale quodque eorum sit, *ex alio* iudicare: 10. ut, si quid dedecet in aliis, vitemus & ipsi sit enim nescio quo modo, ut *MAGIS* in aliis cer-namus, quam in nobismet ipsis. 11. si quid delinquitur, itaque facillime 12. corriguntur in dicendo, quorum vitia imitantur, emendandi causa, magistri. Nec verò alienum est, 13. ad ea eligenda, quae dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, vel etiam *usu peritos*, & quid his 14. de quoque officii genere placeat, exquirere. *MAIOR* enim pars non ferè deferri solet, quo à natura ipsa deducitur, in quibus videndum est, non modo quid quisque loquatur, sed etiam, 15. quid quisque sentiat, atque etiam, qua de causa quisque sentiat. Ut enim pictores, & ii, qui signa fabricantur, 16. & verò etiam poetae, suum quisque opus à vulgo considerari vult, ut, si quid reprehensum sit à pluribus, id corrigatur: huius & secum, & cum aliis, quid in eo peccatum sit, exquirunt: sic aliorum iudicio permulta nobis & facienda, & non facienda, & mutanda, & corrigenda sunt. Quae verò more aguntur, in se ipsisque civibus, de his nihil est precipiendum. Illa enim ipsa praecipia sunt: nec quemquam hoc errore duci oportet, ut, si quid Socrates, aut Aristippus contra morem, consuetudinemque civilem fecerint, locutive sint, idem sibi arbitretur licere. Magnis illi, & divinis bonis hanc *licentiam* assuequebantur. Cynicorum verò ratio, 17. tota est ejicienda est enim inimici verecundiae, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum. Eos autem, quorum vitia perspicua

in

1. Tertium est ut caveamus, ut ea quae pertinent ad liberalem speciem &c. d. *Palatium* mideranda sunt. Par illud verborum ut caveamus, suspicor ab librariorum adjecta manu: si non, inclinat animus ad lectonem prim. Palatini, ut ea quae pertinent ad liberalem speciem &c. d. *gignat*; *moderata fore*: quomodo cum & legatur in membranis D. Victorii Augustini. nihil certius est quam sic deinceps publicandum.

2. Horum tamen omnium praesantissimum est. Mauritanus praesentissimum. & id verbi interpretatur eleganter eruditissimus Victor.

3. Hac autem scientia continetur ea quam &c. Reposui in veterem sedem scripturam editionum veterum, quam & expressit Victorius, ex-tatque in Palat. n. & F. D. nam nuper natæ, hac autem scientia continetur, &c.

4. Sed potest esse eadem. M. P. voce transposita, eadem esse, Palatinus verò pr. amplius: sed potest haec eadem esse, quod perplacet.

5. De quibus jamdiu loquimur. Sic M. F. D. item Palat. neque aliter aut editio Romana prima, aut vulgata auctore Victorio. sequiores, jamdiu idem.

6. Convivio dignum, aut delicatum, &c. M. F. D. *convivia digna*. Palat. prim. *convivis* nulla, quae lectio sane millicupio Cicero: one dignior quam altera: meo quidem iudicio; dijudicent tamen prudentiores.

7. Ut in sibi huius aut in tibiis. Palatinus primus, ut in sibi huius aut in tibiis, & ceteris.

8. Si aver ne diligenter iudices esse volumus animadvertentes quoque vitiorum. Editio Romana prima, diligenter esse volumus animadvertentes vitiorum; & neque aliter Palat. secund. M. F. D. quod ad vocem iudices attinet: sed solus F. adiecit encliticam.

9. Ex superciliorum aut remissione, aut contractione. Haud aliter mss. omnes & Gulielmii & ultimarum vetustissimas editiones. Parthianus tamen

in Quæstis per epistolam, invehitur in nescio quem impressorom-tanquam hunc locum mutavit: legendum enim: *ex similitudine super-ciliorum, autem sibi, aut contractione.* Bone Deus, quos ille habuit lib-tos!

10. Ut si quid dedecet in aliis, vitemus &c. ipsi. Prima editio invehit, quomodo & Mauriti. expr. sitque Victorius, al. 2. in sibi. prim. Pala-tinus, ut si quid dedecet aliis vitemus ipsi, pro in sibi pugnat Parthianus, in Quæstis per epistolam.

11. Quid delinquitur. Romana prima, delinquatur. Palat. prim. de-linquitur quod & genuinum putarim.

12. Corriguntur in dicendo, quomodo vitia. Sequiores ead. corrig. in dise-nda, prima verò omnium item Romana secunda exhibent nob. s. in diser-enda: vitia quæcumque: adeo ut in eam suspicari, illud, in dicendo, incul-catum ab interprete.

13. Ad ea eligenda. Palatinus primus, dirigenda.

14. De quoque. Ita quoque publicat à Victorio. nam alii de uno que-que, quod in nullo mss. Gulielmii.

15. Quid quisque sentiat, atque etiam qua de causa quisque sentiat. Parthianus invehit. Quæstis iust per epistolam, in typographiæ Medi-olanensium, tanquam de suo adiecit Cicero: atque etiam qua de causa quisque sentiat, ad illa tamen omnia reperuntur in editionibus ant. quoribus, noluisseque: adeo mss. locumque suum belle tuen-tur.

16. Et verò etiam poeta. Videtur istud complacitum Gulielmio, seu- dente ejus Mauritanio A. d. nus tamen Manutius prodidit, restare in ple-risque mss. & verò etiam poeta, neque secus Pal. prim. aliique.

17. Tota est ejicienda. Florian, repudianda, inquit Gulielm.

In rebus honestis, atque magnis est, bene de republica scire, ac bene meritis, aut merentibus, aliquo honore aut imperio affectos, obsequere, & colere debemus: tribuere etiam multum *seculi*: cedere iis qui magistratum habebunt: habere delectum civis, & peregrini: 2 in ipsoque peregrino, privatimne, an publicè venerit: ad summam ne agam de singulis, communem totius generis hominum conciliationem, & consociationem colere, tueri, servare debemus. Jam de artificibus, & quæstibus, qui *liberales* habendi, qui sordidi sint, hæc ferè accepimus. Primum improbantur ii quæstus, qui in odia hominum incurrunt: 3 ut portitorum, ut feneratorum, iliberales autem, & sordidi 4 quæstus mercenatorum, omnium, quorum opera, non quorum artes emuntur. est enim illis *seculi* merces auctor mentium servitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur à mercatoribus, quod statim vendant: 5 nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. nec verò quidquam 7 est turpius vanitate, opificesque omnes in sordida arte versantur. nec enim quidquam ingenium potest habere officina. 6 minimeque artes hæc probandæ, quæ ministræ sunt voluptatum, *estatis*, *lanis*, *coqui*, *farinæ piscatores*, ut ait Terentius. 9 adde huc, si placet, ingentatios, saltatores, 10 totumque ludum taliarum. Quibus autem artibus aut prudentia major inest, aut non mediocriis nullitas auxeritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honestarum, hæc sunt iis, quorum ordini conveniunt, honestæ. Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est, si magna, & copiosa, multa andique apportans, multisque sine vanitate impartiens: non est admodum vituperanda atque etiam, si latiat quæstus, vel contenta potius, ut sæpe ex alto in portum, ex ipso portu se in agro, possessione, que contulerit, videtur jure optimo posse laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est *agricultura* melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine, nihil libero dignius, de qua, quoniam in Catone majore satis multa diximus, et illinc assilimus, quæ ad hunc locum pertinebunt. Sed ab iis partibus, quæ sunt honestatis, quemadmodum officia ducuntur, satis expositum videtur. Eorum autem ipsorum, quæ honesta sunt, potest incidere sæpe contentio, & comparatio: de duobus honestis utrum honestius, qui locus à Panætio est prætermisus. Nam cum omnis honestas ma-

netà partibus quattuor, quæ sunt cognitionis; altera, comunitatis; tertia, magnanimitatis; quarta, moderationis: hæc in deligendo officio sæpe inter se compatiuntur, necesse est. Placet igitur, *aperta* esse naturæ ea officia, quæ ex communitate, quàm ea, quæ ex cognitione ducuntur: idque hoc argumento confirmari potest, quod, si contigerit ita vita sapientis, ut in omnium rerum affluentibus copiis, quamvis omnia, quæ cognitione digna sunt, summo otio secum ipse consideret, & contempletur: tamen, si solitudo tanta sit, ut hominem videre non possit, excedatè vita. Princepsque omnium virtutum est illa sapientia quam *σοφίαν* Græci vocant: 13 prudentiam enim, quam Græci *φρόνησιν* dicunt, aliam quandam intelligimus: quæ est rerum experendarum, fugiendarumque scientia: illa autem sapientia, quam principem dixi, rerum est divinarum, atque humanarum scientia: in qua continentur deorum, & hominum consuetudo, & societas inter ipsos, ea si maxima est, ut est certe: necesse est, quod à communitate ducatur officium, id esse maximum. Etenim cognitio, contemplatioque naturæ, manca quodammodo, atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur: ea autem actio in hominum commodis tuendis maxime cernitur. pertinet igitur ad societatem generis humani, ergo hæc cognitio, ut anteposenda est: atque id optimus quisque re ipsa ostendit, & judicat. Quis enim est 14 tam cupidus in perspicenda, cognoscendaque rerum natura, ut, si ei tractanti, contemplantique res cognitione dignissimas, 15 subito sit allatum periculum, discrimenque patris, cui subvenire, opitulaturque possit: non illi omnia relinquat, atque abiciat, etiam si dinumerare se stellas, aut metiri mundi magnitudinem posse arbitretur? atque hoc idem in parentis, in amici, aut periculo fecerit, quibus rebus intelligitur, etiam in officiis scientiæ, præponenda esse officia justitiae, quæ pertinent ad hominum utilitatem: quæ nihil homini debet antiquius. Atque illi, quorum studia vitæque omnis in rerum cognitione versata est, tamen ab augendis hominum utilitatibus & commodis non recesserunt. nam & erudiverunt multos, quo meliores cives, 17 utilioresque rebus suis publicis essent: ut Thebanum Epaminondam, Lyfias Pythagoreus, 18 Syraculium Dionem Plato, multique multos: nosque ipsi, quidquid ad tempus attulimus, (si modò aliquid attulimus) à doctoribus, at-

Nam 3 que

1. *Est meritum aut merentibus, aliquo honore.* Est à m. nostris, nisi quod Palatinus primus præterea, *seculi* aliqui, *seculi*, ut forte restituendum sit auctor illud vocabulum: velique non secus honorandos esse Philoſophos aliorque privatos bene merente de republica, atque eos qui constituti sunt in honore vel imperio. Et vel hujus dictiois protracta causa non mihi mihi debet impero studiosus Ciceronis, antea enim sententia erat & incepta & incerta nam non loqui heic Tullium de consuetudinibus magistratuum, evincunt illa sequentia: *videtur in quæ magistratum habebat.* Et quid est incivilius quàm censere, minime observandos esse colendosque, quorum vita perspecta in rebus honestis atque magnis est, de que republica bene merentes, imò adeo merentes, si privati vixerent, si non simul fuerint in aliquo honore aut imperio?

2. *In ipsoque peregrino.* Sic quoque Lambinus. firmaque M. F. D. item Palatinæ editione Romana prima, & Victor. na. al. x. in ipso quoque peregrino.

3. *Ut peritiorum, ut feneratorum.* Est ab ed. tione princeps. item Romana secunda. nam prima, *ut peritiorum, feneratorum.* seqq. *ut peritiorum & feneratorum.* & verò nostram scripturam, repetit etiam in omnibus suis Gulielmus, probata que unice, sic paulo post *ut medicinam architecturam.*

4. *Quæ sunt honestatis, quemadmodum officia ducuntur.* Palat. prim. nullam habet citationem omnino litterarum. & poterat profectò abesse.

5. *Nihil enim proficiunt.* Pal. item M. D. *proficiunt.*

6. *Dei enim in quoque.* Revocavi in locum suum miss. plurium scripturam, quæ & in Romana prima & Victorina. al. x. *ut verò quæque.*

7. *Nec verò quæquam est turpius vanitate, opificesque omnes in sordida arte versantur.* Sic Palat. sec. & Gulielmiani, nisi quod F. omnes qui in Veroniam verò membranz Palatinæ primæ, *vanitate opificum, qui omnes in sordida, quam lectionem sanè habuerim ferè meliorem hæcenus vulgata.*

8. *Minimeque artes hæc probandæ.* Vocata hæc non aspicitur in eod. o-

mnium primis Palat. præterea habent: *probantur.*

9. *Adde huc, si placet, etc.* Victorii editionem sequor; cui accedunt M. F. D. item Palat. al. l. itaque Romana prima, in qua *hinc, ceteris edd. addit hic.*

10. *Totumque ludum taliarum.* Pal. pr. *totum ludum tabularium Maurici tabularium.* consulatur Parthasius in *Quæstis.* defendit enim egregie vulgatum contra eum qui ediderat *salarem.*

11. *Illinc aspicitur.* Gulielmii fidem secutus Maurici. reponerat *illa,* sicque Palat. pr. m.

12. *De in omnium rerum affluentibus copiis, quamvis.* Secutus sum quoque vocabat à Palat. à M. D. *exce. que vocem dicitur.* quæ ferè in hæctenus vulgatis & eam quidem antea quoque respiciat Victorius, sed adlumpit illico Camerarius.

13. *Prudentiam enim, quam Græci φρόνησιν dicunt.* Vox postrema non est in Palat. pr. neque agnoscit Moguntina editio, aut Romana secunda.

14. *Tem cupidus in perspicenda, etc.* Ingerunt alii fortè legendum, *tem cupidus perspicenda cognoscendaque rerum natura, etc.* ex lopevacuo. auferendi enim calos politus pro pigmenti, ut *utpe al. ita dicitur de au. etc.* Gulielmii.

15. *Subito sit allatum periculum.* Nihil pejussim non melius, Pal. pr. *ablatum.* e qua l. lude. ed. Romana prima in qua, *ablatum.*

16. *Ad hominum utilitatem.* Non de nihilo est quod Palatinus proponit *ad hominum utilitatem.*

17. *Videtur etque rebus suis publicis essent.* Videtur Gulielmii incluisse in Lambinianum illud, *et suis, et publicis,* quod & in Aldi Neoplatonis editione non aulus sui admittente, quod sic nulla est antiqua nullus liber auctoritatis robustæ & verò si in perspicuam penitus mentem auctoris, talis in eipolatio ad mentem ejus non facit.

18. *Syraculium Dionem Plat.* Palatin. prim. particula auctor. & Plat.

que doctrina instructi ad eam, & ornati accessimus. Neque solum vivi, atque praesentes studiosos discendi erudunt, atque docent; sed hoc idem etiam post mortem monumentis litterarum assequuntur, nec enim locus ullus praetermissus est ab his, qui ad leges, qui ad mores, qui ad disciplinam recipi pertinet; ut orium suum ad nostrum negotium contulisse videantur. Ita illi ipsi doctrinae studiis & sapientiae dediti, ad hominum utilitatem suam intelligentiam, prudentiamque potissimum conferunt. 1. Ob eamque causam eloqui copiosè, modè prudenter, melius est, quam vel acutissimè sine eloquentia cogitare; quòd cogitatio in se ipsa veritas, eloquentia complectitur eos, quibuscumque communitate juncti sumus. 2. Atque ut apud examina non fingendorum favorum causa congregantur, sed, cum congregabilia natura sint, fingunt favos: sic homines, ac multo etiam magis, natura congregati, & adhibent agendi, cogitandique sollicitiam, haecque nisi ea virtus, quae constat ex hominibus tuendis, id est, ex societate generis humani attingat cognitionem rerum, solivaga cognitio, & jejuna videatur. itemque magnitudo animi, & remota communitate, conjunctioneque humana, feritas sit quaedam, & immanitas. Ita sit, ut vincat cognitionis studium consociatio hominum, atque communitas. Nec verum est, quod dicitur à quibusdam, propter necessitatem vitae, quòd ea, quae natura desiderat, consequi sine aliis, atque efficere non possemus, & idcirco istam esse cum hominibus communitatem, & societatem: quòd si omnia nobis, quae ad vitam cultumque pertinent, quasi virgula divina, ut ajunt, suppeditarentur: tam optimo quisque ingenio negotiis omnibus omnis, totum se in cognitione, & scientia collocaret. Non est ita, nam & solitudi-

nem fugeret, & socium studii quaereret: tam docere, tum discere vellet, tum audire, tum dicere. Ergo omne officium, quod ad conjunctionem hominum & ad societatem tuendam valet, & anteponendum est illi officio, quod cognitione, & scientia continetur. Illud forsitan quaerendum sit, num haec communitas, quae maxime est apta natura, sit etiam moderationi, moderataeque semper anteponenda. Non placet, sunt enim à quodam partim ita losa, partim ita flagitiosa, ut ea, ne conservanda quidem patriae causa, sapiens facturus sit ea Polidonius collegit per multa, sed ita tarta quaedam, ita obscura, ut dictu quoque videantur turpia. Haec igitur non suscipiet quisquam resp. causa; nec resp. quidem pro se suscipi volet. Sed & haec comitibus se res habet, quòd non potest accidere tempus, ut interit resp. quidquam illorum facere sapientem. Quare hoc quidem effectum sit, in officiis deligendis id genus officiorum excellere, quod teneatur hominum societate, etenim cognitionem, prudentiamque sequitur considerata actio, ita sit, ut actus considerate pluris sit, quam cogitatio prudente. Atque haec quidem hastenus, patefactus est enim locus ipse, ut non sit difficile in exquirendo officio, quod cuique sit praeponendum, videre. In ipsa autem communitate sunt gradus officiorum: ex quibus, quid cuique praestet, intelligi possit; ut prima diis immortalibus; secunda, patri; tertia, parentibus, deinceps gradatim reliquis debeantur. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, non solum id homines sobere dubitare, honestumne, an tarpe sit: sed etiam, duobus propositis honestis, utrum honestius. Hic locus à Panætio est, ut supra dixi, praetermissus. Sed jam ad reliqua pergamus.

M. Tul-

1. *Ob eamque causam eloqui copiosè, modè prudenter.* Est ab F. & D. & neque aliter Palatinus pr. nisi quod in super, modè & prudenter. non male, vulgariter, ab eodem etiam causam. Victorius, ab eamque etiam causam.
2. *Ut apud examina.* Pal. pr. ut & M. V. apud; imò sic & editio prima Romana.
3. *Adhibent agendi cogitandique sollicitiam.* Haec aliter Pal. noster pr. nam M. F. D. ut & antiquitus impressi, congregandique: minus rectè.
4. *Remota communitate.* Non ausus sum excludere lectionem exemplaris Palatini primis sustentatam auctoritate editionum primariorum, ac plerumque manuscritorum; etiam eorum quibus usus Guilielmus, quamvis ipse ab ea voce alienior. de ea egolarius in Suspensionibus meis.
5. *Idcirco istam effectum hominibus.* Palatinus prim. dicitur, idcirco istam esse, quòd nescio cuiam debeat explicare, quamvis & vulgare sit scriptura sua quoque sit venustas, & verò istam ante octuaginta annos aggressi: quoque nobis è codice Augustano VVolfgangus Anemacius, itaque sic legatur.
6. *In cognitione & scientia.* Laudat haec Tullii Panætius in Quasi-

ta per epistola; sed ita, tanquam esset genuinum, in editione scientia; quomodo nulli libri vel impressi vel scripti, quod se am.
7. *Anteponendum est illi officio.* Guilielmus expunxit vocem officio, an ex libris nescio non admodum haec desiderari, palam est.
8. *Quaedam partim ita losa, partim ita flagitiosa.* Palat. non iterat voculam partim. Editio princeps Moguntina, & Romana secunda servat: quaedam ita losa, partim ita flagitiosa super qua scriptura, adeantur commentaria Aldi Nepotis vulgares, quaedam partim ita losa, quaedam partim ita flag.
9. *Non suscipiet quisquam resp. causa; D. & O. quidem non est in Pal. aut M. F. D. eius loco habet res à Victorio pr.*
10. *Nec est publica quidem pro se. M. F. ut resp. at Pal. pr. ut resp. quidem pro se, quod aut bus gratias, invenit quae in uno suorum Aldos junior.*
11. *Sed & haec committit se res habet.* Ita Victorii editio, ac quatuor missi Aldi Palatin. en m pr. sed haec committit se res habet, ut suspicer ab interpolatore illa, se res habet, ac fuisse initio, sed & haec committit quod.